

POŠTNA PLAČANA V GOTOVINI.

MI ENTOR

LETN. 24.

1936-1937

Štev. 1-2.

Vsebina 1-2. številke:

Zmago Zorman, In smo šli 1 / Ivan Čampa, Kadar srce zacvete... 3 / Smarnogorski, Mlad sem še... 10 / Zmago Zorman, Večer na planini 10 / F. R., Pokrajina 10 / † Feliks Vavpetič, Pravljica o sreči 11 / Zmago Zorman, Ob mladem žitu 12 / Slavoljub, Slovenski trikotnik na Koroškem 13 / Sfinks, Svoboda za mejo 21 / Janko Mlakar, Spomini 22 / France Vodnik, Povojni slovenski „romani generacije“ 29 / France Dolenski, Dobesedno prestavljanje 32 / Ivan Podgornik, Poljši lov 34 / Čevljar in medved 35 / Etbin Bajc, Govor in deklamacija 36 / Zmago Zorman, Misli 39 / Vratuša Anton, Levstikova pisma 40 / OBZORNIK: Naši zapiski 45 / Nove knjige 46 / Pomenki 47 / Zanke in uganke 48

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 7. — Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Na upravo se naslavlja vsa naročila in reklamacije.

Mentor izhaja v Ljubljani med šolskim letom vsakega 1. v mesecu. — Izdaja ga Prosvetna zveza v Ljubljani (odg. Vinko Zor, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.) Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. — Tiska tiskarna Tiskovnega društva v Kranju.

Celoletna naročnina za dijake Din 30., za druge in zavode Din 40. Posam. številka Din 4.—. Plačuje se naprej. — Štev. ček. računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. — Naročnina za Italijo: Lit. 10.— za dijake, Lit. 15.— za druge; za Avstrijo: S 4.— za dijake, S 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma avstrijskih čekovnih položnicah „Katoliških misijonov“ v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. — Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino z vse naročene izvide pred izidom šeste številke vsakega letnika.

Dr. Ivan Pregelj-

PLEBANUS JOANES

(VIKAR JANEZ)

Roman, ki ga je označila vsa književna ocena za eno najmočnejših in najboljših slovenskih pripovednih del, opremljen z nujnim tolmačem tujih izrazov, glede zgodovinskih in krajevnih motivov i. p., naj bi imel

VSAK DIJAK!

Zato je tudi cena **za dijake** znižana, da si more knjigo vsak nabaviti; stane broširana **Din 7-50.**

TISKOVNO DRUŠTVO V KRANJU r.z.z.o.z.

030029022

ZMAGO ZORMAN:

IN SMO ŠLI

In smo šli preko krasnih gora v divjajočem vetru in megli tja, kjer je zibelka slovenstva, kjer so v slovenski besedi slovenske kneze ustoličevali in kjer vojvodski stol še priča to zgodovino nekdanjih dni, kjer počiva sveti škof Modest, slovenski apostol, v krasni gospodarski cerkvi, ki se v njej tako malokrat zdaj slovenska beseda sliši, — kjer pa so zdaj strelni jarki, kjer stoje zdaj prve bojne vrste slovenstva . . .

Med svoje slovenske brate v Korotanu smo šli.

In šli smo v deželo, kjer po hribih prav take bele cerkvice čepe kot pri nas, le daljše zvonike imajo — pač bolj v nebo hrepene; kjer so hiše prav tako vse okrog cerkve nabrane, če je le ni — prav kot pri nas — kaka višja sila hotela imeti na hriščku poleg vasi ali na svetem kraju za vasjo — po ljudskem izročilu seveda; kjer Boga pozdravljajo kot pri nas „Oče naš“ in žebrajo kot pri nas „Marija, prosí za nas“, kjer pojo kot pri nas „Sem slovenska deklica“ in bi peli, če bi smeli, pa včasih kljub temu pojo „Hej Slovenci“, kjer se zbirajo v nedeljo kot pri nas in še bolj dekleta popoldne in fantje zvečer ali kakorkoli že in v pravi bratski ljubezni — pri nas je tako malo take ljubezni — govorijo in pojo v besedi, ki je kot naša in smo jo od svojih mamic in atejev dobili; kjer v nedeljo v cerkvi v naši besedi pridigo slišiš in pod križevim potom naše besede dobiš; kjer še bolj kot pri nas stoletne lipe pričajo o ljudeh, ki so tam; kjer so domovi prav tako, kot so pri nas, in skednji so taki in z okna nagelj visi in v drugem kaj drugega cvete; kjer so po hišah prav tako dobri ljudje in še boljši, kot so pri nas, koder jih tuje niso izpridili, in prav taki: izmučene matere, zavedne Slovenke, zaskrbljeni očetje, trdne slovenske korenine, poskočni otroci, ki jih slovenstvu niti nemška šola ne more odtujiti; kjer pa vendarle ni vse kot pri nas — na „Dober dan“ tako pogosto dobiš nemški odzdrav; da znaš govoriti

„slovenje“, se jim „dro“ čudno zdi; v domači besedi izven cerkve in pokopališča le malo malo napisov dobiš in ceste vse v tuje kraje držijo; kar nekako nemško môro čutiš in se zavedaš, da si sicer med brati, a ne v domovini, ki bi jim bila mati; kjer pa kljub temu še mnogo mnogo je, kar nas družijo: vera, Brezje . . .

In smo šli tja, kjer razumevajo čas obiskanja, kjer znajo ceniti trpljenje, kjer so vajeni žrtev, kjer so celo pripravljeni Koroško žrtvovati, da bi bili mi v sebi edini. Da, iz ust osivelega moža, zavednega Slovence, ki je sinove in hčere vzgojil v Slovence, ki jih ni sram, da so slovenske krvi, smo slišali, da je na to žrtev pripravljen.

„Niti nageljnov vam nismo dali, pokazali pa smo vam sliko slovenske Koroške, ki jo ponesite, bratje iz Jugoslavije, s seboj preko Karavank.“ Takile so Korošci!

Preko Stola smo šli v Slovenji Plajberk, kjer smo dobili starega moža, ki se je zelo čudil, da „turisti slovenje znajo“. Bili smo župnikovi gostje. Zjutraj smo pri sv. maši peli (pet nas je bilo). Skoz Borovlje smo šli v Glinje, se preko Drave prepeljali in se ustavili v Zihpolju. Od tu smo vkorakali v Celovec, si ogledali knežji kamen v muzeju in druge zanimivosti, se peljali h Gospe sveti in vojvodskemu stolu, ki je sredi polja, šli k Vrbskemu jezeru, ki ga Medved opeva, od Vrbskega jezera preko Gornje vasi — tu so nam šolarji dejali, da takoj drugi dan lahko slovenska učiteljica v šolo pride in je bodo zelo veseli — k osojskemu mutcu. Ob Osojskem jezeru ni več Slovencev. Prenočili smo pri Nemcu. Od tu smo jo mahnili v Beljak in smo šli ob bistri Zili pod Dobrač, kjer smo rdeče nageljne dobili — Ziljanka nam jih je dala — v znak ljubezni med Koroško in med nami. Potem pa smo se vrnili v Beljak in šli mimo Marije na Zili, kjer je Meško živel in nam pokazal, kaj zmore ljubezen „Na Poljani.“ k Baškemu jezeru, v Št. Jakob in čez mejo...

Kratka je bila naša pot, a videli smo marsikaj. Gledat smo šli, kaj nas uči zgodovina nekdanjih dni, in smo se prepričali, da nas konec še ni in nas ne bo. „saj naša pesem gada uspava in kamen mehča“, saj spremljajo nas duhovi pokojnih velikih mož, ker „vsi smo ena družina, mi, ki se še borimo, in vi, ki za borbo že uživate plačilo“, in nas je veliko, ker „šetje Slovencev bo v nebesih.“

In smo šli v slovenski Korotan, kjer so nam povedali, da pod Peco kralj Matjaž spi, da smo njegova vojska mi, da moramo biti pripravljeni, ker Matjaževa brada je že dolga in kralj se lahko vsak hip zbudi in potem bomo šli brez meča v rokah — saj poznate zgodbo o Petru, ki je z mečem odsekal Malhu uho — šli bomo „ljuljko ruvat in pšenico sejat pa naših vaseh“.

In se mi zdi, da kralj Matjaž že bedi . . . — — —

Pomnimo da „ . . . brez Koroške Slovenije ni . . . “! In pomnimo, da brez Gorice in Trsta Slovenije tudi ni.

Jaz pa, Koroška, „nikdar te pozabil ne bom“!

IVAN ČAMPA:

KADAR SRCE ZACVETE...

Dijaška zgodba.

1.

Nad mestom ždi toplo nedeljsko popoldne. V še dokaj močnem soncu se grejejo po strehah golobi, po gredicah v parku še bohoti jesensko cvetje. Prijetno je sesti po dolgem sprehodu na klopcu v drevoredu. Po ulicah kraljuje tišina, ki je tako značilna za nedeljske popoldneve v mestu. Prav nič se ne gane, nikjer nobenega glasu, le zdaj pa zdaj pridrsi čez most voz električne. Ulice so skoraj prazne, kajti vsak, ki količkaj more, se je oprtal z nahrbtnikom in odšel v hribe.

V frančiškanskem zvoniku je pravkar odbilo štiri. Nekaj golobov, ki so sedeli v žlebovih, je plašno odletelo proti stolnici.

Iz cerkve so se začeli usipati ljudje: same služkinje in stare ženice. Val belih rut se je razlil po širokem trgu. Ženice so začele stikati glave in si pripovedovati novice, služkinje so obirale svoje gospe. Tako obiranje in opravljanje je zelo prijetno. Saj je tako lepo biti prost in imeti pol dneva popolnoma zase, če si sicer ves teden zaprt v pusti kuhinji.

Množica se je polagoma razhajala na vse strani. Še malo in trg je bil spet prazen, le mrk stražnik se je še dalje dolgočasil na cestnem otoku. Po ulici od parka je prišel mlad dijak. Na trgu se je postavil pred spomenik in se zazrl na cerkveno stopnišče. Čez kratek čas se je nejevoljno obrnil in odšel na drugi konec trga, kjer se je ustavil pred neko izložbo.

„Spet ne vé, kdaj bi končala, jaz pa naj čakam! Oh, da se človek le ne more naveličati molitve in klečanja! Ko bi vsaj kmalu prišla, zadnjo cigareto imam.”

Te misli so mu spreletale glavo, ko je gledal samo zastran lepšega v izložbo.

Čakal je na teto, služkinjo. Že sedmo leto ga je vzdrževala v mestu. Ni bilo lahko to breme, kajti vedno jo je napletal za kakšen denar. Lansko leto se je navadil tudi kajenja in zdaj mu ni bilo nikdar dovolj. Ker mu pa za potrato ni hotela dajati, ji je vedno lagal, da rabi denar za to ali ono stvar v šoli. Vedel je, da se bo tudi danes upirala, zato je iskal besedi, da ji bo izvil spet nekaj tako težko prisluženega denarja. Nadejal se je, da mu bo kljub vsemu oporekanju na vse zadnje le dala. Poznal je njeno dobroto in zanašal se je na njeno lahkovernost.

Ko se je znova ozrl po trgu, jo je zagledal na nasprotni strani. Pogovarjala se je z neko znanko. Stopil je proti njima. Narahlo jo je poklical. Ozrla se je in se takoj poslovila od tovarišice. Z nasmeškom, ki je bil poln dobrote, je pritekla k njemu.

„Bog daj! Si me dolgo čakal? Imele smo shod, pa nisem vedela prej, da bi ti bila povedala. Pa saj imaš čas.”

Dala mu je zavitek. Vsako nedeljo mu je prinašala kako reč, ki si jo je prihranila od kosila. Večkrat bi bila lahko sama pojedla, pa si je mislila, da bo nje-mu še bolj prav prišlo. Mlademu človeku ni nikoli dovolj jedi, kar naprej bi gotal, kakor mlada kukavica, ki ji ptica ponevedimačeha neutrudljivo nosi mrčesa v lačni kljun.

„I, čas, seveda ga imam. Še preveč,” ji je dejal z neko prisiljeno pri-jaznostjo. „Veš, ob nedeljah popoldne sploh ne vem, kam bi se dal. Tako se bo-jim teh pustih in dolgočasnih ur! V drugih dneh je že še, ko grem k temu ali

onemu, da se kaj pogovorimo, ob nedeljah pa ne najdem živega človeka. Vsi gredo, ti v hribe, oni v gledališče ali v kino ali kamorkoli, jaz pa nikdar nikamor ne morem, ker nimam denarja. Le zakaj moram biti prav jaz tako nesrečen in zapuščen?"

Zavila sta čez most in ob nabrežju mimo mesarskih stojnic. Tukaj ni bilo ljudi, zato je razvil zavitek in z velikim tekom začel jesti potico in meso.

„Vsaj ne govori tako! Saj bi ti rada dala, da bi si privoščil kako zabavo. Vem, mlademu človeku je tudi tega treba, a če ne morem, ne morem. Ali nikar ne misli, da je drugim vse poglajeno. Vsak ima svoje križe in težave, le verjemi. Denar ni vse!“

„Vem, da ne. Vsak ima nekaj, pa čemer hrepeni. Vsaj enkrat da bi imel, kolikor bi hotel.“

„Ljubi Vane, saj bi ti rada dala, ko bi imela. Pa je treba na vse strani. Lej, saj toliko zaslužim vsak mesec, pa nič ne zaleže. Komaj sedmega smo, pa sem popolnoma suha. Hrano in stanovanje sem ti plačala in je šlo vse. In še ni dneva, da ne bi prišel za kaj prosit. Kje naj pa jemljem? Le poglej, kaj mi od doma pišejo, pa boš vedel!“

Vzela je iz torbice pismo in mu ga dala. Vane si je obrisal mastne roke in bral. Pisal je njegov očim, tetin brat.

Draga sestra! — Se ti lepo zahvaljujemo vsi skupaj za obleko, ki si jo poslala. Tudi gospé povej, da smo ji prav hvaležni. Nam je jako prav prišlo. Stanko in Lojze nista bila že tri nedelje nič v cerkvi, ker nimata kaj obleči. Zdaj bomo pa gospodovo obleko dali predelati, da bosta imela, bo hodil eden k prvi, drugi pa k deseti maši. Jaz sem dal one čevlje, ki jih imam že dvanajst let, spet malo popraviti. Sem jih bil že zavrgel, pa ker ni drugega, morajo biti še dobri. Pri nas je tako hudo, da ti ne morem popisati. Nikjer nobenega denarja, živina ne gre, ni Talijana, les je pod nič, drugod pa tudi ni moči nič dobiti. Ko bi vsaj na žagi začeli spet delati, da bi kaj zaslužil kakor lansko leto. Pa ne vem, če bo kaj. Večkrat nimamo še za sol in za vžigalice. Če bo šlo še kaj časa tako naprej, ne vem, kaj bomo začeli. Pa ni samo pri nas tako, je po drugih hišah tudi. Kaj pravijo tam pri vas, ki bolj vedo, če se bo kaj preokrenilo ali nič? Vanetu povej, da mu oba z mamó spet naročava, da naj se uči. Ne pusti ga, da bi samo okrog hodil in čas ubijal, kakor je njegova navada. Eno leto je že zapravil po neumnosti, daj, da ne bo še drugega. Kaj ti počneš? Ti je dobro v službi? Nič ne pišeš. Mama bi rada prišla na božjo pot, se je zaobljubila, pa ne vé, če bo mogla. Bi tudi vaju dva rada videla. Lepo pozdravljamo Tebe in Vaneta. Pišita kaj! — Tvoj brat Dominik.

„Kajpak, saj to mi sami vemo, da jim je hudo,“ je dejal. „Pa so taki, da ne izprevidijo, da ti ne moreš vsega. Saj kar naprej moledujejo.“

Če bi ga pisala mati, bi ga bilo morda bolj ganilo, ker je pa pisal oče, mu ni šlo kar nič do srca. Malomarno je zganil pismo in ga vrnil teti.

„Vidiš, kakšen si! Samo zase ti je, na druge pa nič ne pomisliš, da jim je tudi treba. Lepo te prosim, ne bodi tak.“

„Pa to mi oče zmeraj naroča, da naj se učim. Kaj njega briga, saj mi nič ne da.“

„Le zakaj očeta samo videti ne moreš? Saj je vendar namestnik in brat tvojega pravega očeta. Veš, da bi ti pomagal, če bi mogel.“

„Saj vem, kako bi,“ je bil še zmeraj trdovraten.

Za nekaj časa sta oba utihnila. Teta je globoko vzdihnila, Vane pa se je zazrl nekam v daljo.

Med pogovorom sta prišla v predmestje. Z dvorišča prisilne delavnice jima je udarilo v ušesa kričanje dečakov, ki so menda tolkli žogo. Ko sta šla mimo velikega poslopja predilnice, ki se razprostira ob vsem nabrežju tam od bolnice do železniške proge, se je Vane s sovražnim očesom zazrl v to zgradbo. Hči lastnika te tovarne je hodila z njim v šolo in je samo videti ni mogel. Za velikonočne počitnice ji je oče baje dal petnajst tisočakov, da je šla na izlet v Italijo, in je vseh petnajst pognala v štirinajstih dneh. „Ko bi bila dala meni samo enega!“ si je mislil Vane in ni mogel skriti gneva.

Nekaj čudnega se je včasih zbralo v njem. Kar videti ni mogel tistih, ki so imeli vsega dovolj. To razpoloženje je izviralo iz pretiranega samoljubja. Vendar pa je bil sam v sebi razklan, kajti imel je silno mehko srce in bi bil siromaku dal vse, celo zadnjo cigareto. Kadar je videl kakega reveža, je popolnoma pozabil nase in mislil samo na ljudi, ki so še na slabšem kot on. Kljub temu pa je bil do domačih in posebno do tete brez vsake razsodnosti. Kar naprej daj in daj, pa vzemi, kjer hočeš.

Teta je dobro poznala njegovo srce in ker se je bala, da se ne bi v njem vse skupaj izoblikovalo v mržnjo do vsega, mu je dajala vedno znova. Če ni bilo drugače, si je tudi izposodila. Saj ga je tako ljubila!

Ko je njen stárejši brat, Vanetov pravi oče, odhajal na vojno, ji je ob slovesu s solznimi očmi pokazal svojega dvoletnega sina in ji dejal, kot da bi vedel, da se ne bo vrnil nikdar več: „Obljubi mi, da boš skrbela zanj, dokler ne bo prišel do dobrega kruha! Ne vem, če se bom vrnil še kdaj, zato glej ti zanj!“

Takrat si menda nihče ni mislil, da bo že čez štirinajst dni padel. Ko je prišlo sporočilo o njegovi smrti, je Lenčka med neutolažljivim jokom iztrgala Vaneta iz materinega naročja in si ga pritislila na prsi, kot da bi se zavedala velikih dolžnosti, ki jih je ta trenutek prevzela do njega, in je dejala: „Vane, zdaj si moj, moj!“

Od tedaj naprej se je zdelo, da živi samo njemu. Naravnost ljubosumna je bila na mater, in kadar je le mogla, mu je prinesla kakšno stvar, da bi si pridobila njegovo ljubezen.

Ko ga je dala v mestne šole, je prišla za njim, da bi bila vedno pri njem. Vane je polagoma videl samo njo in na vse druge pozabil. Na dom se je le redkokdaj spomnil. Mati se je poročila z moževim bratom, ki se je bil vrnil iz ujetništva, in si je tako otroku še bolj odtujila. Ivan je gledal v teti čisto pravo mater in prav radi tega je zahteval od nje vsega, karkoli si je pozelel, kot otrok, ki nima pameti in misli, da starši lahko vse premorejo, če le hočejo.

In Lenčka je skrbela res zanj kot mati in še bolj. Bolelo jo je, če je videla dijaške, ki so hodili v šolo lepo oblečeni, Vane pa je imel ponošeno obleko. In toliko časa je vila, da mu je napravila novo, lepšo, kot so jo imeli drugi. Ko je bil prvi dve leti v dijaškem zavodu, ga je obiskovala, kadarkoli je utegnila, in mu vedno prinašala kakšnih priboljškov. Tako ga je skoraj razvadila in fant je

zahteval vedno več. Na koncu tretje šole je izprevidela, da stane vzdrževanje v zavodu preveč in da presega njene moči, zato mu je v mestu preskrbela stanovanje in hrano po mnogo nižji ceni.

Na novem stanovanju se je prevrgel. Seznanil se je s svetom od popolnoma druge strani, kot si je teta želela. Čeprav je bil prva leta izvrsten učenec, je postajal zdaj vedno slabši in na koncu pete šole jo je popolnoma polomil.

Lenčka je mislila, da ne bo mogla preboleti vsega tega. Videla je, kako postaja iz dneva v dan slabši, kako vedno bolj zanemarja verske stvari in se družijo z najslabšimi, ki jih je poznala. Trudila se je na vse pretege, da bi ga odvrnila od tega, a zaman. K vsemu se je pridružilo nazadnje še to, da je ostala brez službe, ker je umrl stari gospod, pri katerem je služila. Že je mislila, da bo najboljšje, če ga pošlje domov, da bo začel delati na posestvu, a je spet vedela, da iz vsega tega ne bo nič, ker ni nikdar kazal pravega veselja do kmečkega dela, in je tudi čutila, kako brat, njegov oče, omalovažuje svojega pastorka in ga skoraj mrzi.

„Kaj bi doma?“ si je mislila. „Kje bodo pa vsi živeli? Vedno novi otroci prihajajo, že tako in tako je osmero družine doma, saj se bodo še pobili. Najboljšje je, tako je sklenila, da gre še naprej v šolo. Kaj zato, če je eno leto zamudil. Saj je še komu drugemu, ki je zdaj že kaj, spodletelo. To se lahko vsakemu pripeti. To ga bo izučilo, da bo drugo leto bolj priden.“

In zapisala ga je v šolo še naslednje leto, čeprav je bila brez službe. Za prvo silo je imela še nekaj prihrankov, potem pa si je preskrbela v nekem hotelu skromno službico, da je brisala posode. Ni bilo sicer dosti, a za prvo silo je zaleгло. „Bo že bolje,“ si je mislila. In prišlo je boljše, ko je dobila službo kuharice pri neki bogati gospodi.

Od tedaj se je tudi Vanetu bolje godilo in mu vsaj stradati ni bilo treba. Tako se je vendar pretolkel čez peto šolo.

„Bogve, kaj bo pa letos,“ jo je na tihem zaskrbelo, da je globoko vzdihnila in se zbudila iz premišljevanja.

Prišla sta bila že daleč iz mesta. V nekem zvoniku je udarila ura šest.

„Bova šla počasi nazaj?“ je vprašala. „Ob sedmih moram biti doma radi večerje.“

Rada bi bila prejšnji pogovor zasukala drugam, ker je vedela, da mu ne pride nikdar na konec, in je mislila, da pač mora biti tako. Saj je bila prepričana, da je tudi brat Dominik precej kriv sovraštva med Vanetom in njim, a tega ni hotela Vanetu nikdar pokazati, ker bi se bila njegova mržnja potem še poglobila, če bi bila našla tudi v njej podporo. Zato je o tem rajši molčala.

„Pojdiva,“ je dejal. „Saj me že kar noge bolé. Hoditi, hoditi in kar naprej hoditi! Kdaj neki bo tega konec? Bom kdaj prišel do kraja, ali bom večni popotnik, ki nikdar ne bo našel miru? Joj, kako je to hudol!“ je tožil bolj sebi kot teti.

„Potrpi! Bo že nekoč bolje. Človek ne sme nikdar obupavati. Vedno se vse izpreminja, tudi tebi se bo zaokrenilo. Samo priden bodi, pa bo. Kaj pa bi bilo, če bi človek za vsako malenkost obupal? Saj bi moral ves svet propasti. Kaj bi bilo, če bi bila jaz omahovala? Kolikokrat se mi je že primerilo, da nisem vedela ne kod ne kam, pa mi je vselej Bog pomagal. Veš, božji previdnosti je treba vse zaupati, od tega je vse odvisno. Moliti je tudi treba! Kdaj si bil pa zadnjič pri spovedi?“

„Oh, zadnjič! Vsako nedeljo pa tudi ne bom letal k obhajilu. Kaj misliš, da res zaleže toliko, kot ti verjameš?“ ji je precej trdo odgovoril in ni se mu prav videlo, da ga je to vprašala.

„Zaleže, zaleže! Brez božje pomoči ni nič. Čeprav misliš, da je vse zastoj, se pa kod drugod pokaže. Pa tebi ni vse to kar nič več mar in si vse opustil.“

„Kaj ne bi, če je pa tako!“

„Kako tako? Tako strašno si čuden! Nikar ne bodi tak! Saj zgubi človek vse veselje, da bi ti kaj dal, ko vidi, kakšen si.“

„Zmeraj tako govoriš. Le kaj se toliko brigaš za vse to. Bom že gledal sam zase!“

„Opominjati je zmeraj treba. To je moja dolžnost,“ ni hotela odnehati.

„Saj imamo v cerkvi in v šoli zadosti tega. Ko bi ne bil nikdar videl verouka za višjo šolo, bi bilo mnogo boljše.“

„Zakaj pa spet to?“

„Zato! Tega ne moreš razumeti. Ne morem ti povedati,“ je bil skoraj nestrpen. Premišljeval je, kako bi začel za denar, ker sta bila že v mestu.

V stolnici je zvonilo angelovo češčenje.

„Lej, v cerkev bi kaj šel, gredo tudi drugi študentje.“

„Saj bom šel,“ ji je obljubil, da bi jo spravil v dobro voljo.

„Zdaj bom šla proti domu. Bi menda pa spet rad kaj denarja, kajne? Saj že kar naprej vem. Koliko pa rabiš, nimam dosti več, veš.“

Zelo ji je bil hvaležen za te besede. Rahel nasmešek mu je spreletel obraz. Pogledal jo je. Prvič je opazil na čelu prav tanke gubice, znake dolgih, v skrbeh prečutih noči. Skoraj zasmilila se mu je.

„Na,“ mu je dala desetak. „Pa imej še za kake cigarete. Saj vem, da ti s tem bolj ustrežem kot s čimerkoli.“

Tako sladko je bilo sprejeti ta denar, ki je prišel iz dobrega srca in brez vsakega očitjanja! Res ji je bil hvaležen. Včasih je treba človeku, da vidi eno samo kretnjo, sliši eno samo dobro besedo, pa je popolnoma drugačen, kot je bil. Tudi Vanetu se je zdaj godilo tako.

Sklenil je, da bo tete boljši, kot je bil doslej. Saj je tako dobra ta uboga teta!

Zahvalil se ji je. Segla sta si v roke in se ločila. Lenčka je vsa žarela od zadovoljstva, ko je videla, da mu je napravila spet majhno veselje, ki ga ni mogel prikriti. Ko je prišla domov, je podkurila za večerjo in delo ji je šlo čudno gladko izpod rok...

Vane pa je najprej stopil po cigarete, nato pa je zares šel v cerkev, čeprav prvotno ni imel tega namena.

2.

Lenčka se je med težkim delom večkrat spominjala svoje mladosti, ki je bila prav taka kot tolikih in tolikih kmetiških deklet med vojno: prav nič ni imela od nje.

Sestnajst let je bila stara, ko je prvič počilo. In vse lepe sanje, ki so se tedaj porajale v mladih dekliških dušah, so se kmalu razkadile kakor dim po ogorčeni bitki na bojišču.

Lepa je bila v tistem času Lenčka, tako lepa in prikupna, kakor malokatero dekle v vasi. Sled tiste lepote ji je še zdaj, po tolikih letih, dihal iz mehke črt in potez na obrazu.

Komaj ji je bilo srce zadrhtelo v nekem tajnem občutju, ko je šla včasih ob nedeljah k maši s Štrabčevim Francetom, že je moral v vojsko.

Čudno je bilo Lenčki pri srcu ob tistem slovesu: ko je izvedela, da odhaja, se ji je v dušo vsadil nemir, kakršnega ni čutila niti tedaj, ko so njeni bratje odhajali v bojni metež.

Ob odhodu na vojsko so se fantje poslovili od vse vasi, kar od hiše do hiše, kajti nobeden ni vedel, če bo še kdaj videl domačo vas.

Tudi France je bil prišel po slovo. Nemara se je bil namenoma poslovil po vsej vasi prej, da bi se pri Lenčki lahko zamudil dalj časa. Tega Lenčka ni mogla vedeti, a res je bilo, da se od njihove hiše ni in ni mogel ločiti. Kar toliko je imel povedati in naročiti! Pa se je Lenčki le zdelo, da onega poslednjega in najlepšega, kar je nosil v mladem fantovskem srcu, le ni mogel razodeti, celo tedaj ne, ko mu je utrgala šopek rožmarina in mu ga pred vežnimi vrati s tresočimi se rokami pripela na prsi.

Morda je France čutil, kaj je hotela Lenčka povedati s tem, kajti molče ji je stisnil roko tako krepko in toplo, kot je ni stisnil ne prej ne poslej nikoli več nihče. Potem je zaukal in odhitel na zbirališče.

Za Lenčko je bilo to prvo in poslednje ljubezensko doživetje, čeprav se tedaj še sama ni tega zavedala. Ko je potem skrivaj jokala za bukovim grmom nad vasjo, kjer je čistila gmajno, je sklenila v srcu, da o tem nikdar in nikomur ne bo zinila besedice. Ta dogodek je hotela ohraniti za svojo sveto in srčno skrivnost . . .

Pa naj bo to kakorkoli, res je, da se od tistega dne ni nikdar več ozrla za nobenim fantom. Če pa je bila obljubila v svojem srcu vedno zvestobo tudi mrtvemu Francetu, tega nikdar nikoli nihče ni izvedel.

Ta stran njenega življenja je bila začuda skrivnostna. Ko so se fantje vračali — Franceta ni bilo med njimi — je v dekliških srcih gorelo in žarelo. Pri Lenčki pa je bil v duši tak svet mir! Kakor da bi se ne bilo prav nič zgodilo v tistih groznih dneh, tako se je obnašala. Začudeno so gledala druga dekleta, ki so se po dolgem času spet zadovoljno smejale ob svojih fantih, kako Lenčke nobena stvar več ne podžge, kako je zmeraj tista molčeča in mirna deklica, ki se le včasih nasmeje za trenutek in se potem spet pogrezne sama vase.

Kakršna je bila Lenčka tedaj, taka je ostala vse življenje. Zdelo se je, morda celo njej sami, da je v njenem srcu vse zravnano, da ni v njem nobene gubice ne vijugice, nobene rane v duši in da živi le nečemu velikemu, svetemu in tajnemu.

Ali je živela tiste dni v občutju vélike obljube, ki jo je bila dala svojemu padlemu bratu ob slovesu in se je zavedala vse njene važnosti in odgovornosti? Ali pa je nosila v srcu nekaj drugega, vse lepšega in skrivnostnejšega? Kdo ve?

Ko se dolgo po razpadu ni vrnil še nobeden njenih bratov iz vojske, — prvi, Vanetov oče, je padel na gališki fronti, drugega, najmlajšega, je plaz snega potegnil s strmega pobočja, kjer je stal na straži, v Sočo, od ostalih dveh pa ni bilo ne duha ne sluha in se ni prav nič vedelo, če sta živa ali mrtva, — in je bila družina brez moškega gospodarja, je Lenčka potajila v srcu veliko žalost in stisnila v grozni volji pesti ter se vrgla na delo, hoteč nadomestiti gospodarja in rešiti domačijo propada.

Pridna kot mravlja je opravljala vsa moška dela na polju in travnikih, kosila, orala in sejala, kar je pač prišlo na vrsto. Trudna se je vsak večer vračala z dela in legala z Vanetom v trdo posteljo, kjer ga je učila moliti in mu je vsak večer še pozno v noč pripovedovala zgodbe iz stare zaveze, da jo je verno poslušal, dokler nista slednjič oba zaspala.

V tem ozračju je rasel Vane kot roža na vrtu. Lenčka je vcepila v njegovo mehko in silno sprejemljivo dušo vse tiste vzore, za katere je živela sama. Cvetel je v prelepem verskem vzdušju, ki mu ga je znala tako lepo vcepiti, da je bila trdno prepričana, da bo ostal vedno dober.

Tako je živela dolgo vrsto let v žrtvi in odpovedi. Vso se žrtvovati, samo da bo drugim lepo! To je bilo njeno poglavitno načelo in se je ravnala po njem, da je popolnoma pozabila nase.

Kjer je le mogla, je pomagala. Zmeraj se je vrtila po domačiji, zdaj tu zdaj tam, vedno pridna in preudarna. Sčasoma se je družina tako privadila njenega gospodarjenja, da ni nihče od domačih nič storil, ne da bi bil prej vprašal njo. Ona je odločala, kje se sej pšenica, kje sadi krompir in vse drugo. Ona se je na vse to najbolj razumela. Skratka: postala je duša in srce zapuščenega doma.

Bolj kot vsem drugim pa je obračala svojo pozornost Vanetu, ki ga je iz dneva v dan bolj ljubila. Njemu in samo njemu je veljalo vse njeno prizadevanje in žrtvovanje. Radi njega, ki naj bi bil nekoč gospodar na domu, se je pretrgala ob težkem delu, da bi mu ne samo obvarovala, temveč celo pomnožila imetje, ki ga je zapustil njegov padli oče. Čeprav ni imela v hiši zapisanega niti kota, kjer naj bi na starost živela v prijetnem zatišju, je delala vseeno z veliko ljubeznijo in še pomislila ni nikdar, da bi utegnil biti ves njen trud zastoj in da bi kdaj še morala od hiše stara in nadležna po svetu, ne da bi se kdo spomnil njenih velikih dobrot.

Ne, nikoli ni mislila na kaj takega. Sveto je verjela, da bodo nekoč tudi drugi izkazovali dobrote njej, če se bo zdaj žrtvovala za druge. Zato je garala in garala vse dotlej, dokler se ni nekega dne nenadoma vrnil brat Dominik iz ruskega ujetništva in se poročil z Vanetovo materjo ter prevzel gospodarstvo. Tedaj je začutila, da je na domu opravila svojo dolžnost in odšla je v mesto za Vanetom, kateremu se je hotela vsa posvetiti.

Ko je kdaj tako obujala spomine, ki so ji krajšali čas in lajšali naporno delo, je končno vselej globoko zavzdihnila:

„Že toliko let! In koliko jih še bo?“

Pri tem je mislila na Vaneta, ki ga je bilo mestno življenje že potegnilo vase in se je razvijal popolnoma v drugo smer, kot je želela.

Lenčki se je v mestu že večkrat ponujala sreča, a je ni zgrabila. Ostala je v službi in dnevi so ji potekali v prestanem delu in nepretrgani žrtvi. Vanetu se je hotela žrtvovati do zadnjega krvavega žulja. Čula je nad njim kot levinja nad mladičem in vérovala, da bo ostal vedno dober in blag. Razumela je, da ima vsak človek svoje večje in manjše napake, zato mu je odpuščala vse, kar se ji na njem ni zdelo pravilno, ga učila in upala, da bo vse dobro, ko odraste in pride k pravi pameti.

Niti na misel ji niti nikdar prišlo, da bi slutila, kako vstaja v Vanetovi duši nov svet, iz dneva v dan zapeljivejši in lepši, ki ga preti popolnoma odtujiti njenemu ljubečemu srcu. Ne, saj ne more, ne sme biti tako nehvaležen si je mislila, da bi podrl njene najlepše sanje in upe, ki jih je stavila nanj. Tudi

če bi je bil kdo povedal kaj takega, ne bi hotela verjeti za ves svet in za greh bi si štela, če bi se bila samo enkrat vtihotapila v njeno srce misel, da je ta človek, ki živi v Vanetu, vse kaj drugega, kot tisti fantek, ki ga je vzredila in ljubila bolj ko prava mati.

Ko bi vedela, kako se moti, uboga reva!

(Dalje.)

ŠMARNOGORSKI:

MLAD SEM ŠE...

Mlad sem še, s srcem in dušo mlad,

a kar planil bi v vrtinec življenja,

vsaj kapljo bolečega hrepenenja

iz kipečega srca izlil bi rad.

Meni se hoče viharjev nemirnih,

jasnih višin in mračnih, meglenih nižin,

svobodnih ravnin in vratolomnih strmin,

meni se hoče življenja borb brezobzirnih.

Živel bi rad, a življenje, vseh mojih cvetočih nad

in razkošnih sanj in želj nemirnih bajni zaklad,

je kakor začaran grad,

zaklenjen z zapahi sedmerimi...

Mlad sem še, s srcem in dušo mlad,

o, pa verujem, da pride čas,

ko bo žarel moj obraz

in bom kakor junak v pravljici.

ZMAGO ZORMAN:

VEČER NA PLANINI

Nad nami razgrnjeno je nebo

z nešteti svetlimi pikami.

Pod nami pogreznjeno vse je v temo,

iz nje nas na tisoče gleda luči.

Obzorje mejé nam obrisi gora.

Na zapadu se mavrične barve vrste

kot večerni pozdrav sonca zašlega.

V dolino rastejo sive megle.

In kot odmev na pesem dolinskih zvonov

po gorskih stezah kravji zvonci zvone —

zda j na večer živali hite pač domov.

Gozdovi v večernem vetru šume.

Mi pa stojimo na vrhu molčé.

Naše misli plovejo bogve kod; —

si pač še večjih krasot žele,

nemirne še više žele odtod.

F. R.:

POKRAJINA

Večer. V eter hiti neugnano

preko zasanjanih poljan,

na nebo plovejo oblaki

in v dalji kraka vran.

V samotni bajti sveti luč.

nekje piščal zveni...

Jagnedi mrki se v rastoči mrak

ob poti pnejo iz ravni.

PRAVLJICA O SREČI

Zavladal je nekoč v neki deželi mlad in neizkušen kraljevič. Bilo mu je težko pogasiti plamene upora in nemirov, ki so se zasvetili po njegovem kraljestvu vsepovsod, ko je sedel na očetov prestol. Z lepimi besedami je menil pridobiti srca, potem ko je v železje vkoval narodu njegove nemirne roke, ki so mu hotele vzeti diadem raz čelo. Vedno prijaznejše poglede je srečeval vsepovsod, vedno več smeha je krožilo na ustnicah srečujočih ga ljudi.

Ko je drugič narava posula kraljevičev prestol s pomladanskim cvetjem, so težke misli begale mladega vladarja. Spoznal je, da vsi veseli pozdravi ljudstva, vse vriskanje in blesk veselih oči, kadar je hodil med narodom, niso njemu na čast. Nekoč mu je veter prinesel na uho nerazločen šepet, ki je šel med ljudstvom o neki mogočni kraljici, ki vlada svet in se ji vse pokori, tudi mladi kralj. Ko je kraljevič to čul, se je zamislil. Vprašal je svoje najzaupnejše, je li mogoče, da bi kdo bil mogočnejši od njega.

Močno se je začudil, ko so po vrsti pripovedovali prijatelji o neznani mu kraljici: kako je bogata, slavna, povsod zmagovita. Spet drugi so pravili o njeni srca omamljajoči ljubeznivosti, o miru, ki ga prinaša v razvalovane duše, o smehu, ki obkroža ustnice vsakega, kdor jo zazre. Kje biva, ni vedel nihče, a pravili so, da v kraju, ki mu po lepoti na svetu ni enakega.

Zapustil je kraljevič grad, da bi poiskal neznano kraljico. Ni vedel, katera pot pelje k nji, noben kažipot mu ni mogel povedati prave smeri. V jutranjem mraku so se dvignile iz pojočih valov vodá prozorne meglice, preko dneva so se izprehajale po ostrih grebenih gorá, a zvečer, ko se je dan s škrlatnim poljubom poslovil od nedostopnih mogotcev, so se skrile v modrikaste sence dolin. Kraljeviča ni ustavil na poti noben še tako lep prizor narave, nobena ura dneva. Hitel je dalje in dalje; za vsakim brdom je uzrl še lepši kraj, iz dolin je strmel v mogočne gore, z gorá v idilične doline. Kje je najlepší kraj, dom čudežne kraljice?

Kadar je priplezal na nedostopen vrh preko nebotičnih sten, preko strmih ledišč in plazov, se mu je zdelo, da je našel dom mogočne nezanke. Videl je v vetru plapolajoče lase nad ponosnim čelom, črne, srce razburjajoče oči, rdeče ustnice, pripravljene za poljub... Izginil je obraz, na meji obzorja so se dvignili v soncu blesteči snežniki iznad mračnih megla dolin: lepši in drznejši so bili neosvojenici od osvojenih vrhov.

Od obzorja, kjer se je ravna modrina neba prelivala v nagubane barve morja, so neutrudno hiteli valovi na breg, kjer je sedel obupani kraljevič. Val se je razbil na pečinah, pa že je drugi prihitel in tretji in četrti... Od jutra do večera, od večerne zarje do jutranje zore so šumeli valovi in kraljevič je postajal ob tem enakomernem, vedno enakem in vendar vedno novem porajanju

in koncu valov mirnejši, zadovoljnejši. Zopet je videl pred seboj nedoločni, a vendar tako vabeči obraz, kakor bi se iz nerazločnih meglic nad morjem smehljal dvojje neizprosno vabečih pogledov, da mu je srce vznemirjeno bilo in so se mu roke tresle, ko je sklenil, poln čudnega hrepenenja po nečem neznanem, da bi šel za kraljico, dokler je ne najde.

Zopet je potoval, nemiren in nesrečen. Srce ni bilo prazno, saj se mu je zdelo, da mu bo počilo, polno samega sladkega nemira, ki ga je vodil, ne da bi ga znal kraljevič razložiti, od brega do brega, iz doline v dolino. Včasih si je zaželel miru, a spomnil se je obraza nad morjem, prijetno mu je postalo v duši in šel je dalje . . .

Noben gozd, nobeno polje se mu ni zdelo dovolj lepo. Tam je bilo preveč svetlobnih pasov, tu premalo; spet drugje je manjkala samo ena barvna nijansa, polje ni bilo zato dovolj lepo, gozdne barve preenostavne. Kje je najlepši kraj, kjer prebiva kraljica?

Prikazal se mu je zopet obraz, vedno lepši in razločnejši se mu je bližal preko vrhov, preko plazov in sten, da je iztegnil roki proti njemu . . . Omahnil je sredi poti, čutil, da pada, da beži bliskovito preko stene, vsako sekundo so razločnejša tla doline pod njim; zaprl je oči, prijetno se mu je zdelo padanje, z nekako naslado je čakal konca, sekunde so bile dolge, predolge, da je prestal misliti, ker je vse premislil med dolgim padanjem; mislil je le to, da je vse življenje iskal le kraljico. Začutil je kratek, silovit udarec po vsem telesu . . .

Odprl je oči, zagledal pred seboj razločno obraz, ki ga je iskal vse življenje: čudovito milino in ljubeznivost je odseval. In oči, oči! Sijale so tako vedro in veselo, kakor še ni videl kraljevič oči. Njihova veselost je napolnila do vrha tudi njegovo srce. Čutil se je tako lahkega, mirnega; brez besed je vzkliknil: „Našel sem te, kraljica Sreča!“

ZMAGO ZORMAN:

OB MLADEM ŽITU

Hodil sem po polju, čez poljane,
hodil, kjer kali jesenska setev,
kjer čez nekaj mesecev bo žetev,
njive bodo znova posejane.

Ob tem mladem sem zaželel žitu,
da poklicala na svoja polja
bi sejat še mene božja volja,
ki daje rasti ob Sonca svitu.

In sejati bi v brazde razorane...

In bi raslo, polja bi zorela,

Mamka božja žito bi požela,

Bog bi zmlel, iz moke dal mi hrane.

SLOVENSKI TRIKOTNIK NA KOROŠKEM

(Ob 16. obletnici plebiscita.)

Na Koroškem se vsako leto 10. oktober slovesno praznuje. Deželni praznik je, šole in uradi so ta dan zaprti, povsod se vrše proslave, vse časopisje piše ob tej priliki o bojih za Koroško in o plebiscitu.

Za Slovence pa pomeni 10. oktober nekaj Vidov dan. Dne 10. oktobra 1920 je doživelo slovenstvo na severni periferiji katastrofalen poraz. Pri bojih za Koroško in pri plebiscitu je šlo za našo, slovensko zemljo, ne za nemško. Slovenci imamo torej dovolj vzroka, da se ob obletnicah koroškega plebiscita spominjamo Koroške.

1. Naša bila je Koroška . . .

Kadar se spominjamo Koroške, nas prevzame neka tiha otožnost. Elegične strune nam zazvenijo pri srcu in spominjamo se Medvedovih verzov, ki jih je zložil v spomin na Vrbsko jezero:

Jezero Vrbsko, kras Korotana,
biser prirodne lepote — znaj,
da krvavi mi, da peče me rana,
kadar se nate spominjam sedaj.

Tudi nam zakrvavi srce, kadar se spomnimo Koroške. Koroška je naša pekoča rana.

In spomnimo se, da je bila nekoč cela Koroška slovenska in kar nehote začnemo deklamirati z Gregorčičem:

Naš bil nekdanj je ves ta raj,
očetov naših domovina,
tuj narod tod se širi zdaj,
naš raj je tujcev zdaj lastnina.

Dà, cela Koroška je bila nekoč slovenska. Še preko meja Koroške se je razširjalo slovenstvo tja na Tirolsko (Pusta dolina), gori na Solnograško (Lungau) in na Zg. Štajersko (Mura je bila slovenska reka v vsem svojem zgornjem in srednjem teku). Urban Jarnik, ki je umrl l. 1844. v Blatogradu — v onem Blatogradu, v katerem je imel l. 1838. Martin Slomšek ono slovito pridigo o zvestobi do slovenskega jezika — je zapisal l. 1826. v celovski „Carintiji“: Sedanji nemški Korošci so po večini stari gorotanski Slovani in s Kelti ter poznejšimi Nemci, predvsem bavarskega pokolenja, pomešan narod. Po tistih severnih krajih Koroške, kjer sedaj Nemci prebivajo, nosijo gore, reke, potoki, homci, njive, travniki, logi, hiše, vasi dobre dve tretjini slovenskih, več ali manj ponemčenih imen, in to je neizbrisljiv dokaz, da so po teh krajih prebivali Slovenci.“

Že površen pogled na zemljevid nam pove, da so res prav gori v severo-zapadnem kotu Koroške, gori pod Visokimi Turami nekoč morali prebivati Slovenci. Gori v dolini Mölle (ali je to bila nekoč slovenska Bela?) najdemo vasi: Döllach = Dole, Sagritz = Zagorica, Mörtshach = Smerče, Flattach = Blata, Kolbnitz = Kolbnica, Pusarnitz = Požarnica. In zadnja postaja na Koroškem ob turski železnici se imenuje Malnitz = Malnice. In ljudstvo, ki prebiva tukaj pod Visokimi Turami, je čisto slovanskega značaja; mehko, dobrodušno ljudstvo je to. Nemec Franc Pehr piše v svoji knjižici *Kleine Heimatkunde von Kärnten*: „V dolini Mölle prebiva jedrovito, toda dobrodušno ljudstvo.“ Nemci so, a še vedno imajo slovenska rodbinska imena.

V dolini Mölle najdemo tale slovenska rodbinska imena: V Zagorici (Sagritz): Dabernig (slovensko: Dobernik), Granig (iz Gradnik), Keuschnik (iz Kajšnik), Plauz (Plavec), Sabernig (Zavernik), Tribelnig (Trebelnik), Zuegg (Cvek); v Smerčah (Mörtshach): Auernig (= Javornik), Plösnigg (Plesnik), Obergantschnig (Zgornji Gančnik, Glančnik, Klančnik); v Blatah (Flattach): Noisternig (Nojsternik), Untergantschnig (Spodnji Klančnik), Auernig (Javornik), Granig (Gradnik), Krassnig (Krasnik), Kaponig, Raunig (Ravnik), Ladinig (Ladinik), Pregernig (Prekernik), Zabernig (Zavernik); v Malnicah (Malmnitz): Dollnig (Dolnik), Glantschnig (Klančnik), Grutschnig (Gručnik), Ladinig (Ladinik), Maltschnig (Malčnik), Noisternig (Nojsternik), Salentinig (Zalentinik), Schiwitz (Sivec), Stranig (Stranik).

In nekateri vrhovi v Visokih Turah: Polinik, Sadnik (= Zadnik), Scharnik, Rosenik (= Roženik).

Ali pa vzemimo imena krajev gori okrog Brež. Skozi Breže (nem. Friesach, kar je nastalo iz slovenskega: v Brežah) teče reka Metnitz; to je slovenska Motnica, motna reka, v nasprotju z Belami in Bistricami. Tu v dolini Motnice ali pa v dolini Krke, ki v zgornjem teku teče vzporedno z Motnico, se nahajajo kraji z imeni slovenskega izvora: Flatnitz (= Blatnica), Metnitz (Motnica), Grades (Gradež), Zeltschach (v Selcah), Dobritsch (Dobrič), Waitschach (temu kraju, kjer je romarska cerkev, še sedaj pravijo Slovenci: v Svečah), Glödnitz, Zweinitz, Mossinz, itd.

Ziljska dolina je do Šmohorja slovenska. Zadnja slovenska občina in župnija v Ziljski dolini je Brdo. Tu je bil doma Francè Grafenauer, bojevnik za narodno svobodo in za pravice koroških Slovencev in njihov zastopnik v dunajskem državnem zboru. Od Šmohorja dalje je Ziljska dolina nemška. Pred davnimi stoletji je bila seveda vsa Ziljska dolina slovenska. Že blizu tirolske meje v Zgornji Ziljski dolini se nahaja Marijina romarska cerkev: Maria Luggau. Nekdaj se je imenoval ta kraj: Marija v Logu. V tem kraju imamo mnogo Luggauerjev. To so bili nekoč slovenski Logarji. Sedanjí Unterluggauerji so bili nekoč slovenski Spodnji Logarji.

Slovenski je bil nekoč tudi tzv. „paradiž Koroške“, to je Labodska dolina (nem. Lavantthal, v dialektu to izgovarjajo kot: Lofentol). V tej dolini najdete vse polno slovenskih rodbinskih in hišnih imen,

kakor: Jamnik, Razpotnik, Hlevnik, Sušnik, Paulič, Posavec, Sternat, Saneger (iz Zadnikar), Uarch (= Varh), Pičnik (Pečnik), Peč itd.

Tu v Labodski dolini, v Št. Andražu, je prebival trinajst let kot škof lavantinske škofije Anton Martin Slomšek. Do 1. junija 1859. je spadala v lavantinsko škofijo nemška Labodska dolina ter slovenske dekanije: Pliberk, Doberlavas, Velikovec. L. 1859. se je škof Slomšek preselil v Maribor in koroške dekanije lavantinske škofije so pripadale krško-celovski škofiji. Do l. 1859. sta bili slovenska Spodnještajerska in slovenska Podjuna v eni in isti škofiji.

2. Slovenska Koroška.

I.

Koroško delijo v Zgornjo in Spodnjo Koroško. Beljak leži na meji med obema. Črta, ki si jo mislimo potegnjeno skozi Beljak od severa proti jugu ali obratno, deli Koroško v dve polovici. Zgornja Koroška je gorata, tu najdemo vrhove visoke mnogo nad 3000 m. Najvišja gora na Koroškem, Veliki Klek (3798 m), je skoro tisoč metrov višja nego Triglav. Te gore so pokrite z večnim snegom in z ledeniki. Zgornja Koroška je bolj redko naseljena. Les in živinoreja sta njena glavna vira dohodkov, a imata tudi lepe planine, kjer se poleti pase živina. Od Slovenske Koroške spada samo slovenska Ziljska dolina k Zgornji Koroški.

Spodnja Koroška je mnogo manj gorata nego Zgornja Koroška. Tu ni več ledenikov in najvišji vrhovi dosega samo nekaj čez 2000 m višine. Spodnja Koroška ima širna polja in poleti prav toplo podnebje, vendar ne toliko, da bi uspevala trta, ki jo sadijo samo okrog hiš za domačo rabo. Pač pa pridelajo v Sp. Koroški mnogo žita (rži, ovs, pšenice, ječmena, koruze, ajde, prosa), nadalje krompirja in fižola. Prav dobro uspeva tudi sadje, mnogo napravijo sadjevca, ki je prav cenena pijača in izvrstno gasi žejo. Imenujejo ga „koroško vino.“ Ker po Sp. Koroški sejejo mnogo ajde, zlasti v slovenskem delu dežele, dobro uspeva tudi čebelarstvo, in ob času, ko cveti ajda, celo iz nemške Koroške vozijo čebele v slovenski del dežele na pašo. Lepo je razvita v Sp. Koroški tudi živinoreja, posebno pa se je razvila po vojni svinjereja, ki prinaša lepe dohodke. Pred vojno so pripeljali mnogo svinj in slanine na trg v Celovec in Beljak s Kranjskega, zdaj krijejo potrebo domači producenti in mnogo svinj se izvozi tudi na Dunaj.

Večji del Sp. Koroške pripada Celovski kotlini. To kotlino tvori trikotnik Beljak — Stari Dvor (nem. Althofen) nad Gosposvet-skim poljem — Sp. Dravograd. Še danes je pretežni del Celovške kotline slovenski. Celovec leži v sredi Celovške kotline in v sredi Slovenske Koroške. Celovec je po naravi slovensko mesto. Nemški je samo zato, ker nam v Celovcu vso deco slovenskih priseljencev ponemčijo. Celovec ima 30.000 prebivalcev, s predmestji nad 40.000. V Celovcu in predmestja se priseljuje na tisoče in desettisoče Slovencev.

Celovec se redi s slovensko krvjo. Če bi bil Celovec v slovanski državi, bi bil prav tako slovensko mesto, kot je Maribor. Neopazno in brez šuma se nam na Koroškem ponemčuje leto za letom na stotine in na tisoče slovenske dece. Velika žaloigra našega naroda na Koroškem!

Celovec

V geološkem oziru je zelo zanimivo, da pripadajo gorovja južno od Drave Apneniškim Alpam, gorovja severno od Drave pa Prvotvornim Alpam. Poslednje so veliko više poraščene in ne kažejo tako divjih oblik kakor Apneniške Alpe. Kar zadeva Slovensko Koroško, je posebno zanimiva Svinja planina (2081). Pripada (Prvotvornim Alpam, visoko je še obljudena, nato pride gozdni pas in potem go-ljava. Na vrhu gore, ali bolje gorovja, so prostrane, zložno nagnjene ravnine, po katerih se pase govedo. Tu raste zdravilni mah pljučnik, ki ga naberejo cele vrče in rjuhe, da krmijo z njim živino in da ga uporabljajo kot uspešno zdravilo zoper pljučne bolezni.

Na južnem pobočju Svinje planine se nahajajo v višini nad 1000 m tri slovenske župnije: Djekše, Kneža in Krčanje. Tukaj doseže slovensko ozemlje na Koroškem svojo najsevernejšo točko. Čisto sličen sestav kakor Svinja planina kaže Gólca, ki se vleče vzporedno s Svinjo planino od severa proti jugu. Med Svinjo planino in med Gólco leži Labodska dolina z glavnimi naselbinami: Št. Pavel (benediktinski samostan z gimnazijo in konviktom za dijake); Št. Andraž (nekdaj sedež škofov, zdaj je v nekdanji škofijski palači jezuitski samostan, v katerem se vzgajajo mladi jezuitje); Vošperk (glavno mesto Labodske doline, 6.000 prebivalcev). Svojo najjužnejšo točko doseže Gólca v Košenjaku nad Dravogradom. Košenjak je mejnik med Avstrijo in Jugoslavijo.

II.

Oglejmo si najznamenitejše gore Slovenskega Korotana. Ziljska dolina leži med Karnijskimi in Ziljskimi Alpami. V slovenskih Karnijskih Alpah sta glavna vrha Poldnik (2000 m) in Ojstrnik (2052 m).

Zlasti so zanimive v tem gorovju ziljske planine, na katerih slovenski Ziljani pasejo svojo živino. Skoro vsaka vas ima svojo planino, na katerih so cele vasi planinskih koč in hlevov. Koče imenujejo „fače“, hleve pa „tamarje“. Te planine se nahajajo v višini 1400 — 1500 m, kake tri ure hoda nad dolino. Zelo zanimivo je obiskati tako planino. Na planinah so sirarne, v katerih izdelujejo fin sir. Mleko pa tudi kar sveže vozijo v dolino; ob 2. zjutraj gredo že „pvaninšice“ mlest in ob 4. uri zjutraj se mleko že odpelje s planine. Mleko gre potem po avtu ali železnici v Beljak in se prodaja dražje nego dolinsko mleko.

Na severni strani Ziljske doline stoji Dobrač (2166 m). Zaradi veličastnega razgleda z Dobrača imenujejo to goro „koroški Rigi“. Na vrhu Dobrača sta dve cerkvici, slovenska in nemška. Slovenska spada v slovensko župnijo Čače v Ziljski dolini, nemška pa v Nemški Plajberk na severnem vznožju Dobrača. L. 1348. se je ob potresu, ki je pokončal tudi Beljak, odtrgala južna plast Dobrača in zdrčala v Ziljsko dolino. Pokopala je pod seboj 17 vasi in zajezila Zilo, da je nastalo jezero. Pozneje je jezero zopet odteklo. Dobrač je jako prostrana gora. Vrh Dobrača se pase govedo. A v nasprotju s Svinjo planino in Gólco, kjer je na vrhu mnogo dobre, mrzle vode, ima Dobrač malo vode. Na enem mestu so napravili naravnost predor v notranjost gore, da so prišli do vode.

Dobrač je narodnostni mejnik med nemškim in slovenskim ozemljem na Koroškem.

Zuana je slikovita narodna noša slovenskih Ziljanov. To je poleg gorenjske najlepša slovenska narodna noša. Ziljan je nadarjen, podjeten, zgovoren, konservativen, pobožen. Skoro vsaka vas ima svojo cerkev. Ziljani so še ohranili stare šege. Zlasti znamenit je ples pod lipo in tzv. „štehvanje“ na cerkvenem sejmu.

Zelo lep je razgled po Slov. Korotanu z Jepe (2143 m, na Gorenjskem ji pravijo Kepa), z Golice ali Stola. Pod Jepo leži Baško jezero z otokom na sredi. Jezero je modre barve in je eno najlepših slovenskih jezer. Do tega jezera se razprostira župnija Marija na Zili, kjer je več let pastiroval pisatelj Ksaver Meško. Jezero ima 2,3 km² površine. Na vznožju Golice leži Št. Jakob v Rožu. V tej župniji stoji slovenska Narodna šola. Slovenci so jo gradili z velikim navdušenjem in z velikimi žrtvami, zdaj pa je 16 let zaprta, slovenska mladina pa mora pohajati v nemško šolo. Največ zaslug za zgradbo Narodne šole v Št. Jakobu si je pridobil tedanji šentjakobski župnik Matej Ražun. Ob začetku vojne so ga preganjali in je bil dalje časa zaprt. Večkrat je moral bežati iz župnije. To preganjanje ga je popolnoma strlo.

Razsežen je razgled po Slov. Korotanu z Obirja (2142 m). Obir je mejnik med Rožem in Podjuno. Rož se imenuje dravska dolina med Rožekom in Apačami (na vznožju Obirja); od Apač do Žvabeka pri Pliberku se imenuje dravska dolina ali bolje dravsko polje: Podjuna.

Pomembnejši kraji v Rožu so: Št. Jakob v Rožu (postaja: Podrožica, od koder je speljan 8 km dolg predor skozi Karavanke); Podgorje z Marijino romarsko cerkvijo; Sveče, kjer so bili doma buditelji koroških Slovencev Einspielerji; Št. Janž z narodnozavednim prebivalstvom; Kapla v Rožu; Borovlje s puškarsko in železno industrijo. Mimo Borovelj vodi cesta čez Ljubelj v Tržič. Pred 50 leti so bile Borovlje še popolnoma slovenske. Z nemškim otroškim vrtcem, s 4 razredno osnovno in 4 razredno glavno (meščansko) šolo, ki sta obe popolnoma nemški, pa so Borovlje skoro že docela ponemčili.

Št. Janž v Rožu

Dve uri in pol nad Borovljami ob vznožju Košute leži planinska župnija Sele. Tukaj prebiva še nepokvarjeno, pristno slovensko ljudstvo.

Najpomembnejša gora Podjune je Peca (2124 m). V tej gori spi po narodni pripovedki kralj Matjaž. V ožjem pomenu se imenuje Podjuna samo ravnina med Obirjem, Peco in Dravo. Glavni kraji te Podjune so: Pliberk, mestece s 1.000 prebivalci. Pliberk je prva postaja v Avstriji v smeri iz Prevalj. Pliberk leži sredi čisto slovenske okolice. Po naravi je to čisto slovensko mesto. A deco slovenskih staršev ponemčujejo v Pliberku nemški otroški vrtec in 5 razredna nemška osnovna šola.

Drugi pomembnejši kraji Podjune: Sinčavas; to je postaja za Velikovec. V Sinčivasi se odcepi ozkotirna železnica na Železno Kaplo. Iz Zel. Kaple vodi cesta preko Jezerskega vrha v Kranj. Središče Podjune je Doberlavas. Tu je bil nekdanj samostan. Doberlavas leži uro hoda južno od Sinčevasi. $\frac{3}{4}$ ure hoda od Sinčevasi v jugo-zapadni smeri leži ljubko Klopinsko jezero. Jezero ima 1 km² površine ter je popolnoma skrito med hribovjem. Nad jezerom na hribu stoji cerkvica sv. Jurja. V zadnjih letih prihaja zlasti mnogo Dunajčanov poleti h Klopinskemu jezeru.

Uro hoda jugo-zapadno od Pliberka je Šmihel. V tej župniji je doma ljubljanski vladika dr. Rožman. Nad vasjo Šmihel se dviga hrib sv. Katarine z daleč vidno cerkvijo na vrhu. Na tem hribu se je

vršil tik pred svetovno vojno velik ljudski tabor, na katerem je govoril tudi nepozabni Ev. Krek, ki je povdarjal narodno edinstvo vseh Slovencev in južnih Slovanov. „Velik bo Sloven, če bo složen z brati.“

Železna Kapla

Pičle pol ure hoda od Pliberka v smeri proti Dravi stoji na griču mogočna dvostolpna romarska cerkev pri Božjem grobu.

V širšem pomenu razumemo pod Podjuno vso ravnino od Pece in Obirja do Svinje planine. Glavni kraj te Podjune je Velikovec. Velikovec je precej večji nego Pliberk in velja o njem isto kot o Pliberku: po naravi je čisto slovensko mesto, okrog in okrog obdano od slovenske okolice, a slovensko deco potujčujejo v Velikovcu: nemški otroški vrtec, nemška osnovna in nemška glavna šola. V Velikovcu je pred plebiscitom stanoval general Maister. V bližini Velikovca (10 minut hoda) v Št. Rupertu stoji slovenska Narodna šola — a tudi že od plebiscita sem zaprta! — Glavni kraji na Velikovški ravnini ob vznožju Svinje planine so: Vobre, od koder vodi pot na Djekše; Grebinjski kloster z mogočno romarsko cerkvijo in nekdanjim samostanom; trg Grebinj, ki strašno ponemčuje vpliva na celo okolico, in Ruda, uro hoda od Grebinja v smeri proti Dravi.

Med Dravo in Vrbskim jezerom oz. Celovcem se razprostira hribovje Osojnica (nem. Sattnitz). Po južnem pobočju Osojnice nad Dravo se razprostirajo župnije: Bilčovs (zelo narodnozavedna slovenska župnija) - Kotmaravas (baje iz: Hotimirova vas) in še Žihpolje z Marijino romarsko cerkvijo. Na vrhu Osojnice pa sta slovenski župniji Radiše in Medgorje. Lep je razgled z Osojnice po Celovski ravnini. Ta ravnina sega gori do Magdalenske gore ali Sv. Helene in do Sv. Krištofa. Ti dve gori sta narodnostna mejnika med nemškim in slovenskim ozemljem na Koroškem. Celovška ravnina je še slovenska, a se zlasti od l. 1920. sem hitro ponemčuje. Zlasti hitro propada slovenstvo v župnijah, v katerih so po l. 1920. tudi iz cerkve izrinili slovenščino. Župnije na Celovski ravnini: Št. Jakob pri Celovcu, Žre-

lec, Grabštanj, št. Peter, Pokrče, št. Tomaž, Timenica, Otmanje, št. Lipš, Tinje.

Tinje

Nadaljni narodnostni mejnik poleg Dobrača, Sv. Helene, Sv. Krištofa, Svinje planine so Osojske Ture. To je hribovje med Vrbskim in Osojskim jezerom. Tudi to je še slovenska zemlja, okolica Vrbskega jezera. Žalibog se v zadnjih desetletjih zlasti severna stran Vrbskega jezera hitro ponemčuje. Tu so evropskoznana letovišča: Vrba (nem. Velden, izg. Felden), Poreče, Kriva Vrba. Na južnem bregu jezera pa leži Otok (nem. Maria Wörth). Slika Otoka se nahaja na novih avstrijskih bankovcih po 50 šil. Slika slovenskega kraja!

Med Osojnico in Vrbskim jezerom leže župnije: Hodišče, Škofiče in Vetrinje. V Vetrinju je v bivšem samostanu tovarna, v kateri iz volne izdelujejo sukno.

Vrbsko jezero je največje slovensko jezero. Ima 21.6 km² površine in je skoro 17 km dolgo. Jezero je uro hoda oddaljeno od Celovca ter je z njim zvezano z električno železnico ter 4 km dolgim prekopom (Lendkanal). Celovec je lepo mesto, ima humanistično gimnazijo ter realko. Znamenitost je daleč viden 91 m visok stolp župnijske cerkve sv. Ilja; nadalje kamenit zmaj na Novem trgu. Celovec ima mnogo spomenikov (Bernard Sponhajmvec na Starem trgu, vojak koroškega regimenta na Kolodvorski cesti, lev na Velikovškem trgu itd.). Beljak ima 25.000 prebivalcev ter je v zadnjih desetletjih zelo hitro naraščal. Beljak je uro hoda oddaljen od Osojskega jezera.

Sklep.

V bežnih potezah, v kratkih obrisih smo si ogledali Koroško, predvsem Slovensko Koroško. Eden najlepših kosov slovenske zemlje je to. Razsežno je bilo nekoč slovensko ozemlje, a tekom stoletij smo ga izgubili dve tretjini. Komaj ena tretjina nam je še ostala. Zato pa moramo to slovensko ozemlje, kar ga še imamo, tem boljše

poznati. Poznati ga mora zlasti slovenska inteligenčna mladina, mladina, ki pohaja v šole.

Slovenska Koroška v glavnem tvori obliko trikotnika: Dobrač — Svinja planina — Košenjak. Ta obmejni slovenski trikotnik na Koroškem bi moral poznati vsak Slovenec. Dobrač sicer ni najzapadnejša točka slovenske zemlje na Koroškem. Slovenski rod v Ziljski dolini sega gori do Šmohorja.

Lepo zemljo nam je dal Bog in naša dolžnost je, da storimo vse, da jo ohranimo!

SFINKS:

SVOBODA ZA MEJO

Ukleti grad: kraljica smo izdana,
okamenel na dvoru konj topotajoč
in golobica k žlebu prikovana,
stoji še čas: dan, noč ne odvihrata proč.

Ukleta misel naša, prahu izročena,
mrtvaški črvi lezejo čez njo,
ne vzhod ne sever, jug, zapad — nobena
podnebna stran ne vžge kresú nad njo.

Otroci se rodé: oči: skrivna vprašanja,
še v nerojéne užgana, mrzlično
očeta, mater zro, ki polna žalovanja
v brezpu umikata glavó.

Pastir na paši tiša: vse izpela
piščal je, up, brezup, upor in jäd...
Molči piščal, ne oživi, čeprav šumela
pastirju bo v oči, v srce pomlad.

Umira starec: volna las in brade
mehko objema brazde čela, lic,
pred zadnjim vzdihom bi skrivnost nam rade
oči predale, zášle v ogenj vic.

Na lica mrtvecev so udarjeni pečati,
pogled duhov z onstranstva v njih,
a kdo bo mogel te skrivnosti brati?
Mordá je pisano: Tu je svobóde Dih.

Pomladni vonji, rast poljan klijočih,
šum mrtvih listov, zimskih rož sijaj,
vse mimo mene... Let, v grob padajočih,
nihče ne vrne mi nazaj.

Bršljan prerašča zide, mah grobove,
pod njima gnije naša rádot, moč,
a izven nas in preko nas v svetove
spo ljudstva nova skozi ogenj, noč.

SPOMINI**„Preiskovalni“.**

Rimski pesnik Ovid nam opisuje v svojih Metamorfozah prvo dobo človeštva kot nekaj silno lepega, dà, naravnost idealnega: zlata je bila, prostovoljno brez zakonov so tedaj gojili zvestobo in poštenje. Niti kazni, niti strahu ni bilo.

Seveda je „zlata doba“ toliko resnična kakor „deveta dežela“. Nikdar je ni bilo, niti v raju ne, kajti tudi Adam in Eva sta imela postavbo, ki je bila sankcionirana z največjo kaznijo, kar jih je bilo kdaj. Vsaka urejena država mora imeti postave pa tudi kazni, ker nima brez njih zakon nikake moči.

Tudi šola je nekaka država v majhnem. Vlada oblika je pa že določena po potrebi, namreč absolutna. Sicer razširjajo v novejšem času poklicni in nepoklicni reformatorji šolstva mnenje, naj se šolarji sami vladajo ter „si prosti vol'jo vero in postave“, pa mislim, da se stvar ne bo obnesla.

V Berlinu so poskusili s takozvanimi „svobodnimi šolami“, ali kako so jih že imenovali. V njih so imeli učitelji še manj besede in oblasti kakor na kakem občnem zboru z močno opozicijo predsednik. Dijaki so sami odločevali, kaj se bodo učili, učitelji so pa morali njihova povelja izvrševati. Seveda je bila šola tudi po tem. Neki pedagogi, ki so prišli gledat, kakšna je ta nova sodobna metoda, so prišli v tako svobodno šolo ravno prav, da so prisostvovali imenitnemu tepežu. „Svobodni šolarji“ so si delili zausnice kakor Miklavž orehe, se premetavali ter valjali po tleh, učiteljica je pa potrpežljivo čakala, kdaj se bodo naveličali te panoge lahke atletike ter ji dovolili, da sme „voditi pouk“.

„Mladina se mora poprej znoreti, preden je sposobna za resno delo.“ je pojasnila začudenim obiskovalcem ter mirno gledala živo kopico, ki se ni menila ne zanjo ne za obisk.

Mislim, da je v tretjem cesarstvu „svobodna šola“, kakor tudi marsikaj drugega, zbežala že čez mejo.

Vse modrovanje o samovzgoji, o vzgoji v prostosti itd. ne pomaga nič. Vsi šolarji ne bodo nikdar spolnjevali vseh dolžnosti brez zunanje sile, torej samo zato, ker je to lepo in zanje koristno. Odpravite redovanje, pa boste videli, kakšni uspehi, oziroma neuspehi bodo na koncu leta. Saj skušnja uči, da dijaki celo tiste rede, ki si jih težko prislužijo, bolj cenijo. V mojih časih na primer „hvalno“ ali „odlično“ pri profesorju Matevžu ni imel na šolski „borzi“ nika-kega kurza, medtem ko je bil vsak jako vesel, če je dobil pri Kermavnerju vsaj „povoljno“.

Na naši osemrazrednici je bil v nižjih razredih v nekem oziru težji pouk kakor v višjih. V IV. pa tudi včasih v III. razredu je bilo namreč vedno nekaj takih učenk, ki so čakale v šoli 14. leta, da so lahko izostale. Te so hodile samo nemir delat. Proti njihovi lenobi

nismo imeli skoraj nikakega učinkujočega orožja. Največ je še pomagal zapor. Ker so jih matere rabile za delo, so jih našeskele, če niso prišle hitro iz šole domov. Učile so se prav slabo, nekatere sploh nič, ker so bile prepričane, da za služkinjo ali tovarniško delavko njihova izobrazba popolnoma zadostuje. Vse njihove želje so se vrstile krog 14. leta, od katerega so si obetale oprostitev od obsovažene šole.

Tako se je zgodilo, da je neka učenka sredi predzadnje ure popoldne pobasala svoje stvari, šla iz klopi ter pokazala trdni sklep, da zapusti šolo.

„Oho, kam pa?“ jo zastavi učiteljica.

„Domov. Postala sem pravkar 14 let stara in nisem več dolžna biti v šoli. Z Bogom, gospodična, pa se dobro imejte!“

Tako je rekla, se ironično priklonila ter izginila skozi vrata.

V višjih razredih se kaj takega ni godilo. Sem so hodile deklice, ki so nameravale na višjo dekliško šolo ali na pripravnico ali pa tudi v kakšno pisarno. Zato ni bilo v njih veliko izrazitih lenob. Seveda, ko je pozneje šolska oblast določila, da je merodajna za „vstop v bližnji višji razred“ tudi starost brez potrebnega znanja, smo imeli tudi v petem in šestem razredu take učenke, ki so nepotrpežljivo čakale „šolske polnoletnosti“.

Kar se tiče deliktov, jih je bilo tudi v nižjih razredih razmeroma več kakor v višjih, zlasti tatvine.

Čudno se zdi, da je tega na dekliških šolah več, kakor na deških. Na Ledini na primer so včasih kaka okna s kamenjem razbili, koga pretepli, kakšno sadje „porabutali“ ter se potepali, medtem ko je v šoli redkokdaj kaj zmanjkalo. Nasprotno smo pa imeli na dekliški osemrazrednici večkrat s tatvinami opraviti. Včasih smo „ziočinko“ hitro dobili. Nekatere so bile pa tako pretkane, da jih nismo mogli zasačiti. Pri takih preiskavah so učiteljice navadno mene klicale na pomoč ter sem moral tako prevzeti vlogo nekakega preiskovalnega sodnika.

Nekega dne je pritekla po končanem pouku deklica z naročilom, naj pridem v III. razred. Šlo je za tatvino. Učiteljica je pustila med telovadbo kateder odprt, pa ji je izginilo iz predala nekaj čez tri krone (30 Din.). Ko sem prišel v razred, je bila preiskava že v polnem teku. Pred učiteljico so stale tri deklice. Dve sta jokali, da bi se bili kmalu v solzah stopili, tretja se je pa samozavestno ozirala po součenkah, češ, kdo mi kaj more.

Gospodična je pravilno osumila vse tri, ker so bile med telovadbo zunaj. Jasno je bilo, da mora ena izmed njih biti tatica, ker ni bilo verjetno, da bi se kaka druga učenka upala v tuj razred.

Vse tri so imele žepe narobe obrnjene, seveda ni našla učiteljica niti vinarja v njih.

„Zakaj pa tako jokata?“ vprašam osumljenki, ki sta jokali in sta se še bolj spustili v jok, ko sta mene zagledali.

„Ker . . . ker . . . misli gospodična, da . . . sem jaz . . . ukradla denar . . . in . . .“

Uboga Lizika je tako ihtela, da sem ji pomagal do konca povedati. Kajne, sram te je, ker si morala žepe narobe obrniti?"

"Da . . . pa jaz nisem ukradla, res ne," je zatrjevala že nekoliko potolažena.

"Zakaj pa ti nič ne jokaš?" se obrnem nato k Bini. "Saj si tudi morala žep obrniti!"

"Zakaj bom pa jokala, saj gospodična ni nič v njem našla!"

"Gospodična," se obrnem k učiteljici, "denar je vzela Bina."

Da bi jo videli, kako je planila v klop, se vrgla nanjo in začela tuliti. Jaz grem za njo, ji odtrgam roke od obraza, pa ni imela niti najmanjše solze. To mi je bilo zadosti.

"Prosim, gospodična, peljite jo v kak prazen razred, pa jo dobro preiščite. Skoraj gotovo je ukradeni denar kam skrila. Če se bo branila, pa pokličite hišnico na pomoč."

In res ga je imela v nogavici skritega. Učiteljici je potem ušla s tako naglico, da ni utegnila niti čevlja spet obuti. Drla je kar naravnost po stopnicah in kričala: "Kar v vuda bom šla!"

Pa si je premislila.

Težji je bil neki drugi slučaj, ki se je zgodil v IV. a. Neki učenci je zmanjkala v šoli čepica. Deklice so takoj obdolžile Marico, ki je sedela nekje v zadnjih klopih. Bila je precej zaprta in molčeča tudi takrat, kadar je bila vprašana. Čeprav so nastopile proti nji tri priče, ki so jo videle, da je nesla čepico domov, je tatvino trdovratno tajila. Zato je razredna učiteljica Gusti Mattanović poklicala mene, da bi omečil trdovratno grešnico ter ji z naravnimi in nadnaravnimi nagibi izvil priznanje.

"Marica, kar priznaj," sem ji dobrohotno prigovarjal. Tudi jaz sem jo obsodil, kajti tri priče, to ni malenkost. Pa Marica je bila trdovratna in ni priznala.

"Jaz je že nisem vzela!"

"Prav, potem pa pošljemo policaja na dom, da jo bo poiskal, ker si tako trdovratna, da je sama nočeš nazaj dati," se vtakne učiteljica vmes.

Tu se je pa Marica vsula. Otroci so se pa z grozo spogledovali: "Policaj jo bo peljal." Videli so jo že v duhu, kako jo strogi mož postave žene vklenjeno na "rotovž".

To je ubogo deklico še bolj oplašilo. Ker sem videl, da preiskava pred razredom najbrž ne bo pripeljala do nikakega zaključka, peljem "delinkventinjo" in priče na hodnik.

"Marica," ji pravim dobrohotno, "priznaj ter prinesi čepico nazaj, bom pa jaz zate govoril, da ne bo kazni prehuda."

"Prosim, gospod katehet, verjemite mi, da nisem vzela čepice," je revica tako milo zajokala, da bi se je bil kamen usmilil.

Marica je bila majhna, drobna, in najbrž večkrat lačna kakor sita. Smilila se mi je in njen jok se mi je zdel odkritosrčen. Toda tri priče so videle pri nji ukradeno čepico.

"Ali ste jo res videle?" jih vprašam še enkrat.

„Da, videle smo jo,“ so rekle odločno in jasno.

„Prav, sedaj si pa dobro zapomnite! Ako se nazadnje skaže, da je Marica nedolžna, potem vas bom tako zaprl, da boste kar črne. Torej Angela, ali si jo res videla?“

„Ne, sama je nisem videla,“ je dejala vsa v strahu, da bi ne bila zaprta in črna. „Ivanka mi je rekla, da jo je videla.“

„Ivanka, ali si jo sama videla?“

„Ne, Cirila mi je rekla, da jo je videla.“ Šlo ji je že na jok.

„Cirila, torej ti si jo videla?“

„Da,“ je rekla še vedno odločno.

„Prav, bom pa tebe zaprl še za ti dve, ki sta lagali, če se pokaže, da Marica ni čepice ukradla. Torej, pomisli dobro, če si jo pri nji videla!“

„Da, res sem jo videla. Nesla je skrito pod pelerino.“ (Takrat so nosile deklice kratke pelerine.)

„Kako pa si mogla videti čepico, če jo je imela skrito pod pelerino?“

„Saj čepice nisem videla, samo nekaj rdečega ji je gledalo izpod nje.“

To se pa ni več tako pogumno glasilo in jaz sem si že naredil svojo sodbo.

„Sedaj imam pa že dosti teh laži,“ sem dejal trdo. „Povej mi, kaj si videla?“

„Videla sem samo, kako je pod pelerino nekaj k sebi tiščala.“

Tu si je Marica že začela brisati solze, zato se je pa Cirila spustila v jok.

Torej, tri deklice so trdile, da so videle pri Marici ukradeno čepico, in če bi bil vprašal ostale otroke, bi jih bilo še več „videlo“, slednjič se je skazalo, da je samo Cirila „videla“, pa samo to, „kako je nekaj pod pelerino k sebi tiščala.“

Marica je bila torej nedolžna, a „boljše“ součenke so jo še vedno sumile, da je tatrica.

Tu je prišla mati okradene deklice, čeprav nehote, na pomoč. Obljubila je tisti, ki bi ji prinesla ukradeno čepico, ki je bila čisto nova, tri stare. To je učinkovalo. Čez nekaj dni jo že pritrse v šolo Tončka, ki je imela najdaljši jezik v celem razredu. Učiteljici je rekla, da jo je vzela neki neznani deklici, ki jo je srečala na cesti.

Ker se mi je vsa zadeva zdela sumljiva, sem jo takoj v prvem odmoru „zaslišal“.

„Kdaj si tisto deklico srečala?“

„Včeraj, ko sem šla iz šole.“

„Kje?“

„Na Cojzovem grabnu.“

„Ali jo poznaš?“

„Ne. Je še nisem nikdar videla.“

„Ali hodi v našo šolo ali k nunam?“

„K nunam.“

„Kje je imela čepico?“

„Nesla jo je v rokah. Pa sem jo hitro zgrabila in stekla.“

Sedaj sem imel zadosti.

„Tončka, ti si prav nesramna lažnivka. Včeraj je bil praznik, torej ni bilo šole. Ker stanuješ na Opekarski cesti, ne hodiš čez Cojzov graben domov. Ker deklice ne poznaš, ne moreš tudi vedeti, da hodi k nunam v šolo. Tončka, ti si sama ukradla čepico, pa si jo prinesla nazaj, da bi dobila zanjo tri.“

Tončka se je začela dreti, kakor bi jo kdo iz kože deval, nazadnje je pa le priznala.

Na otroško pričevanje nisem potem več prisegal. Otroci so namreč jako podvrženi sugestiji.

V odmoru ob desetih me nekega dne pokliče učiteljica Kobau v svoj razred. Mali Dragici, ljubljenci celega razreda, je med uro kar na lepem izginila puščica. Jaz sem najprej Dragico vprašal, če jo je sploh s seboj prinesla.

„Mislim, da,“ je rekla, a se ni glasilo posebno pogumno.

„Seveda si jo imela s seboj, saj sem te videla, kako si še pred uro vzela svinčnik iz nje,“ jo je prepričevala njena ožja prijateljica Berta.

„Katera je še videla, da je Dragica imela puščico v šoli?“ sem vprašal deklice. In čudno, vse so videle. Najbolj so kričale tiste, ki so daleč od nje sedele.

Isto popoldne je pa prinesla puščico s seboj v šolo. Čeprav jo je zjutraj doma pozabila, jo je vkljub temu ves razred videl pri nji.

Otroci so pač še bolj sugestiji podvrženi kakor odrasčeni.

Zato sem vselej najprej skušal dognati, če je res tatvina ali ne. Zdi se mi, da so tatvine včasih zavestno ali nezavestno fingirane. Otrok izgubi ali pa kam založi kakšno stvar, pa pravi, da mu je bila ukradena. Če je s tem povzročil preiskavo, se potem boji v šoli povedati resnico in zamolči, da je „ukradeno“ reč doma našel.

Prav dobro se spominjam nekega izrednega slučaja, ki bi bil lahko imel za posledico kaj veliko neprijetnost.

Ko sem nekega popoldneva končal šolo v II. razredu gimnazije, mi prinese Nada denarnico, ki jo je bila našla v svojem plašču. Takoj nato, še preden sem mogel vprašati, čigava je denarnica, prileti Erna h katedru in se ogorčeno pritoži, da ji je nekdo izmaknil denarnico izpod klopi. Bila je prav tista, ki jo je bila Nada našla v plašču. V kakšen grd sum bi bila prišla uboga deklica, če bi jo bil kdo drugi našel v žepu, potem ko bi že začel preiskovati zadevo!

Ker je „delinkventinja“ Jelka takoj priznala, kaj je storila v svoji neumnosti, se je hitro vse pojasnilo.

Sedela je z Erno v isti klopi, Nada pa pred njo. Ker je vedno vse znala, se je med spraševanjem začela dolgočasiti ter se je ozrla po kakem „koristnem“ delu, ki bi ji nudil kaj zabave. Tu zagleda pri Erni pod klopjo denarnico. Hitro se je polasti ter jo pomoli Nadi z naročilom, naj jo kam skrije. Ta ji pa migne, naj jo

pusti v miru. Jelka ji je pa to zamerila, šla je ven ter ji vtaknila denarnico v plašč.

„Al bo hec', ko bo Erna iskala denarnico in se bo našla v Nadinem žepu,“ si je mislila. Na druge morebitne posledice ni prav nič pomislila.

Ker je bila Jelka jako pridna deklica, sva bila prijatelja. Zato si je včasih več dovolila, kakor druge. Ko je hodila še v tretji razred Mladike, je hotela na nekem izletu na vsak način zamenjati stol z mojim naročjem. Tisto popoldne sem jo pa tako v roke vzel, da je odšla po stopnicah kakor polit maček. Nato se me je nekaj dni skrbno izogibala, da ne bi še naknadno kaj dobila. Šele čez kake štirinajst dni se je toliko ohrabrila, da me je vprašala, če sem še kaj nanjo hud.

Nada je šla v naslednjih velikih počitnicah v Zagreb, kjer je bila njena mati, krščena židinja, doma, ter je tam po kratki bolezni umrla. Pred smrtjo je naročila, da ji morajo v krsto dati njen šolski molitvenik.

Nada je bila ena izmed otrok, pri katerih je padala božja beseda na rodovitna tla, pa jaz tega nisem vedel . . .

Kadar se je v šoli zgodila kaka tatvina, so „boljši“ otroci večkrat obdolžili kako revnejšo. Pa so imele tudi „boljše“ deklice včasih precej dolge prste.

Marija, mi je pozneje, ko je po dovršenem liceju odšla na gimnazijo, povedala, da ji je zmanjkal v šestem liceju popolnoma nov predpasnik. Čez nekaj dni je prišla z njim v šolo njena součenka Krescencija. Da bi ne bila „aneksija“ preveč očitna, si ga je nekoliko po svojem okusu prikrojila.

„Ako bi ne bila to Krescencija, bi ga nazaj zahtevala, tako sem pa rajši molčala.“

Krescencija je bila „boljša“ deklica, njena mati pa jako zgovorna in vplivna dama, s katero ni bilo dobro češenj zobati . . .

Tatovi in „poneverniki“ (moja iznajdba) se večkrat izdajo, ker se navadno znebe ukradenega oziroma poneverjenega denarja po najkrajši poti zapravljanja.

Mlad uradnik v nekem podjetju se je prav s tem izdal, ker je lahkomišno razsipal denar. Vsako nedeljo in praznik je najel avto, naložil nanj sebe in svoje prijateljice, ter vse skupaj peljal na lumpanje. Plačal je seveda vse sam. Pred sodnijo je pa zagovarjal svoje hudodelstvo z „višjo silo“, češ da s premajhno plačo ni mogel zadostiti svojim življenjskim potrebam. Porotniki so mu verjeli ter ga popolnoma oprostili. Menda so smatrali lumpanje v veseli družbi za „življenjsko potrebo“. Čudno, da mu niso prisodili še kake nagrade.

Tudi na šoli smo dobili pogosto tatavo prav zato, ker je bila preveč „usmiljenega srca“.

Ko je šentjakobska osemrazrednica še gostovala na Vrtači, je prihitela nekega popoldneva revno oblečena žena z žalostno novico v šolo, da ji je njena hčerka izmaknila bankovec za 20 kron. Dobili

pa nismo pri nji niti vinarja. V kratkem času med enajsto in dvajseto uro je zapravila ves denar. Nakupila je sladkorčkov, čokolade in igrač ter popoldne večji del tega razdelila med součenke. Če bi ne bila tako „dobrih rok“, bi ji tatvine ne bili mogli dokazati, ker je sprva trdovratno vse tajila.

Če se tatica ni sama izdala z radodarnostjo oziroma z zapravljivostjo, ji je bilo večkrat jako težko priti na sled. Jaz naredim v razredu, kjer se pripeti kaka tatvina, navadno ostro pridigo s pozivom, naj dotična, ki je ukradla, prinese „krivično blago“ nazaj, čeprav skrivaj. Spominjam se pa, da je moja beseda zaleгла samo v enem slučaju, ko je ukradena čepica prišla dan po tatvini nazaj v omarico, iz katere je izginila.

V VI. liceju je nekoč zmanjkala jako draga risarska priprava s škatljo vred. Lastnica jo je potem čez kak mesec dni našla pod klopjo. Bilo je to neposredno po šolski spovedi. Grešnica se je pač skesala.

Splošno so pa tatvine v šoli za razrednike obojega spola trd oreh in jako neprijetna zadevščina.

Sedmo božjo zapoved sem vselej prav temeljito obdelal, seveda primerno razredu, v katerem sem razlagal. Učenke so večinoma pazljivo poslušale, zlasti ker sem razlago poživil z zgledi. Samo ena stvar jim ni hotela iti v glavo, da mora namreč tudi „pošten posestnik“, ki je torej nevede kupil ukradeno blago, stvar vrniti lastniku, ne da bi smel zahtevati od njega kako odškodnino.

Zlasti Betka, ki je bila v šestem liceju najbolj zvedava učenka, se ni mogla s tem sprijazniti. Pa sem jo hitro izpeljal.

„Torej, Betka,“ ji pravim, „misli si, da je bila tebi ukradena lepa ura. Kmalu nato jo vidiš pri Polonici, ki sedi poleg tebe. Njena mati jo je kupila iz usmiljenja od neke žene, ki je trdila, da je v denarni stiski, recimo za tisoč dinarjev, pa ni prav nič slutila, da bi utegnila biti ukradena. Ali ti mora Polonica uro vrniti?“

„Seveda mi jo mora nazaj dati!“

„In ti ji moraš povrniti tisoč dinarjev, ki jih je bila njena mati dala za uro, kajne?“

„Kaj še! Kako pridem jaz do tega, da bom kupila svojo uro nazaj? Polončina mama naj poišče tisto ženo, ki ji je uro prodala, pa naj od nje zahteva denar nazaj!“

„Vidiš, prav si razsodila, kakor sem vam jaz razložil. Poprej ti ni šlo v glavo, češ da je krivično, sedaj ko si se vživela v to, da gre za tvojo uro, si pa kar naenkrat pravo zadela!“

Betki sem s tem tako usta zavezal, da je potem nekaj ur vse razumela brez vmesnih vprašanj.

(Dalje.)

POVOJNI SLOVENSKI „ROMANI GENERACIJE“

Moderna, kakor navadno imenujemo književnost v začetku našega stoletja, je na stežaj odprla vrata subjektivizmu. S posebno simpatijo se je začel ceniti sleherni pojav človekovega „jaza“ (osebnosti) in pesniki so kakor še nikoli dotlej izpovedovali vsa najintimnejša čustva in doživetja v vseh njihovih odtenkih. V sleherni literarni razpravi, ki se bavi s tem obdobjem polpretekle dobe književnosti, moremo brati naslednji stavek: Središče književnega zanimanja je v tej dobi človeška osebnost in poglobljena pisateljeva naloga je, izpovedovati, analizirati in oblikovati svet svoje notranjosti.

Jasno je, da je vse to vplivalo tudi na slog te književnosti, ki se v največji meri poslužuje raznih simbolov. To ne velja samo za liriko, najbogatejšo umetnostno vejo moderne, marveč prav tako za prozo in celo za dramo. Pomislimo le na subjektivno-simbolične črtice Ksaverja Meška ter zlasti na vse ogromno pisateljsko delo Ivana Cankarja. Njegova umetnost je vseskozi osebnostna. Pravega objektivnega dela, na primer romana v strogo epskem smislu, nam ta klasik naše nove romantike in simbolizma ni ustvaril. Vpliv njegovega subjektivizma in simbolizma je zelo viden tudi še pri naših povojnih pisateljih, čeprav zlasti v zadnjih letih prevladuje težnja po objektivni, življenjsko-široki, epski književnosti.

Nekak prehod od subjektivno-lirične književnosti k epsko-objektivnem tekstu, ki ga danes nadvse željno vsi pričakujemo, tvorijo tako zvani „romani generacije“, ki smo jih v povojnem času dobili več. Le-ti se ločijo od zgolj osebnih izpovedi, premišljevanj in simboličnih alegorij po tem, da skušajo poleg avtobiografije, t. j. opisa lastnega življenja, podati tudi duha dobe in duševne napore rodu. Razloček je pa viden tudi v slogu. Zakaj dasi tudi v teh delih prevladuje še vedno avtobiografski, torej subjektivni element, ki se kaže zlasti v čustvenih in miselnih izpovedih ter v vrtajoči analizi, se vendarle v njih že čuti prodor objektivnega življenja. To se ne vidi samo iz vsebine, v kateri prihaja do izraza novi nazor o povezanosti in skupni usodi vsega rodu, marveč tudi iz oblike, ki postaja vsebolj epska, življenjsko-široka in objektivna. Ti pisatelji torej znova skušajo uveljaviti v književnosti pomen življenjske fabule ali zgodbe in dejanja, ki je osnova slehernega pripovedništva. To velja kljub temu, da hočejo vsa ta dela, ki jih zato imenujem „romane generacije“, biti v prvi vrsti idejni dokumenti dobe in rodu.

„Romani generacije“ torej niso vsi oni romani, ki jih je povojni pisateljski rod napisal, marveč imenujem tako samo tiste romane oziroma spise, katerih junak — da se tako izrazim — je življenje te generacije same. Za take je treba šteti naslednja dela:

Ivan Pregelj: Usehli vreli

Juš Kozak: Celica

Bratko Kreft: Človek mrtvaških lobanj

Bogomir Magajna: Gornje mesto
Miran Jarc: Novo mesto
in Makso Šnuderl: Izgubljena zemlja.

Ako pomislimo na neurejenost, notranje vrenje ter iskanje novih poti in vrednot, ki so značilne za dobo po svetovni vojni, se ne bomo čudili, da bodo prav te generacije, ki sedaj žive, zapustile toliko dokumentarnega gradiva o sebi. Danes je na dnevnem redu obračun, razmotrivanje, obsodba življenja, kakršno je.

Sicer pa to ni samo naš, slovenski pojav, ampak je to splošna značilnost svetovne književnosti. Tudi drugod, v francoski, nemški in drugih književnostih bi mogli naštetih nepregledno vrsto del, v katerih se je po vojni, posebno mladi rod izpovedal o samem sebi ter o svojem času.

Prva dva izmed naštetih spisov sta napisala predstavnika onega rodu, ki je rasel že pred svetovno vojno, a ga njeno doživetje, a tudi siceršnja duhovna prizadevanja približujejo in vežejo z medvojnimi in povojnim rodom. To so „Usehli vrelci“ Ivana Preglja in „Celica“ Juša Kozaka. Rod, ki ga je vojna zalotila v cvetju mladosti, na pragu življenja, opisujeta romana „Novo mesto“ (Miran Jarc) in „Izgubljena zemlja“ (Makso Šnuderl). Podoba onega rodu, ki je dorasčal šele po svetovni vojni, pa nam odkrivata „Človek mrtvaških lobanj“ (Bratko Kreft) ter „Gornje mesto“ (Bogomir Magajna). Torej šestero različnih spisov, ki govore o treh naših še živečih rodovih! Prav ta „naša doba“ pa jih kljub različni starosti družijo in veže v neko celoto oziroma vsaj sorodno skupino. Tudi so vsi omenjeni spisi nastali šele v povojnem času, kmalu drug za drugim.

Oglejmo si sedaj na kratko vsakega posebej!

1) „Usehli vrelci“ Ivana Preglja spadajo med ona redka dela tega pisatelja pretežno zgodovinskih povesti, v katerih je snov zajeta iz sedanjega življenja. Lahko rečemo, da se je pisatelj v tem romanu oziroma „fragmentu“, kakor ga sam imenuje, najbolj približal sodobnosti. Dejanje se godi v današnji Ljubljani in njega glavni nosilec, pisatelj Francè Zornik, je avtobiografska podoba. Kakor je Cankar tolikokrat načel vprašanje umetnikove materialne in duhovne eksistence v malem narodu, tako se je Pregelj v tem svojem delu dotaknil zelo aktualnega sodobnega vprašanja: ali je umetnost sama sebi namen, ter odgovori na to, češ, umetnik naj bo svečenik. Njemu velja sledeče vprašanje: „Umetnik hočeš biti? Si li zdrav kot zemlja in dober kot luč?“

Gotovo je to Pregljevo delo izmed vseh tu v poštvo prihajajočih spisov še najbližje naši literarni tradiciji, zlasti po tem, da je pretežno avtobiografskega značaja, a prav tako tudi po tem, da avtor ne seže v vso problematiko svoje dobe. Vendarle pa ga smemo šteti med tako imenovane „romane generacije“, ker je to osebna

¹ DS 1929 in Izbrani spisi, 8 zv.

izpoved najvidnejšega pripovednika današnje slovenske književnosti. To velja zlasti še, ker njegova izpoved ni značilna samo za pisatelja, marveč prav v bistvenem za vso njegovo dobo. Prav tako zanimiva kakor izvirna so razmišljanja pisatelja Zornika-Preglja o slovenski kulturi in o naših književnikih, Cankarju, Župančiču in drugih. Svojstvenost pričujočega dela se da slutiti že iz značilnih naslovov posameznih poglavij, na katera je avtor razdelil „ekspresionistično zamišljeno“ snov: 1. „Zvezda Pelin“, 2. „Kje pa boli?“, 3. „Maksima iz mrtve legende“, 4. „Ali blagovestnik ali pa morda zvodnik?“, 5. „Kar misli, kar čuti, kar hoče dom!...“, 6. V operi, 7. O besedi, ki ne bo prešla, 8. Psyche, 9. „Rodil sem se.“

2) Isto lahko rečemo tudi o „Celici“² Juša Kozaka. Zakaj tudi to delo, ki bi ga s strogo leposlovnega stališča sploh težko uvrstili v katero koli izmed literarnih vrst od novele do romana — je v prvi vrsti zanimiva pisateljeva osebna izpoved, ki pa je v nemajhni meri značilna za dobršen del našega inteligenčnega rodu današnjih štiridesetletnikov.

Čisto umetniških, lirskih in zlasti epskih strani je v knjigi malo. Kozak sicer tudi v tem delu ni zatajil pripovednika, za katerega je značilno predvsem to, da skuša obvladati snov z opisom, medtem ko sam stopa kolikor mogoče v ozadje; vendarle pa se čuti in tudi jasno vidi, da je spis v prvi vrsti opis lastnega življenja.

„Celica“ je zgodba političnega jetnika v stari Avstriji, ki je zaprt zaradi „zločina“, kateri je v drugih razmerah oziroma z drugega vidika morebiti krepost, ali pa vsaj nekaj, do česar ima vsak človek popolno naravno pravico: da namreč izpoveduje svojo misel in da ljubi vrednote, kakor so narod, človeštvo itd. Zato v spisu ni veliko zgodbe in zunanjega dejanja, saj je človek, zaprt v celici, odtrgan tako rekoč od vsega sveta. Zato pa je v knjigi tem več razmišljanja in spominov. Vsebinsko središče dela so erotična, religiozna, filozofska, narodno-kulturna ter narodno-politična vprašanja, razmišljanja, doživetja.

Toda čeprav hoče biti Kozakovo delo dokument narodno-revolucionarne slovenske mladine iz leta 1914., t. j. iz leta začetka velike svetovne vojne, vendarle iz te knjige spoznaš, da „nacionalizem“ ni najvidnejša ali celo poglavitna oznaka predvojnega pokolenja. Pomembni dogodki našega narodnega in političnega razvoja so v „Celici“ prikazani tako rekoč samo kot časovni okvir. Vse močnejši poudarek kakor v opisu zunanje zgodovine je na primer v sledečih besedah: „Kultura in umetnost sta nam bili najvišji izraz življenja... Omrežil nas je Cankarjev individualizem, podoživljali smo Župančičeve simbole, iskali v naravi Jakopičevih barvnih razodetij ter drhteli ob Lajovičevi „Pod tvojim oknom“³ — in prav tako v naslednji izpovedi: „Iskali smo dušo, hrepeneli v nadnaravni svet in se mučili, da bi doživljali trpljenje, ki nam je bilo vir vsega življenja.“

² Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1932. Slovenske poti V.

³ Župančičeva pesem, ki jo je uglasbil A. Lajovic.

S tem je prav dobro označena doba naše nove romantike, v kateri Juš Kozak sicer korenini, čeprav se je kasneje z odločno kretnjo odtrgal od nje.

Gotovo ni samo slučaj a tudi ne samo stilistična poteza, da pisatelj govori, kakor smo videli, v prvi osebi množine. V njegovih izpovedih moramo videti splošne pomembne duhovne poteze rodu, kateremu pripada. „Celica“ vsebuje kljub nekaterim nezadovoljivim odgovorom (n. pr. v poglavju „Al beg ni Bog?“) vendarle marsikaj človeško dragocenega ter jo je tudi zaradi odličnih pisateljskih vrlin treba šteti v vrsto najboljših del naše povojne književnosti.

(Dalje.)

FRANCE DOLENJSKI:

DOBESEDNO PRESTAVLJANJE

Nikoli še ni bil stari profesor Dreta tako slabe volje, kakor je bil ono dopoldne. Bil je ponedeljek, katerega se dijak najmanj veseli, ker je ta dan najmanj pripravljen, profesorji pa največ zahtevajo.

Profesor Dreta je stopil v razred in začel izpraševati. Najprej so prišli na vrsto iz prve klopi, a so vsi trije sedli z dvojko. Dreta je poklical k tabli še nekaj drugih, a nihče ni opravil bolje.

Tedaj je profesorja zgrabila sveta jeza in z gromkim glasom je začel govoriti. Dijaki v zadnjih klopih si njegovih besed niso preveč jemali k srcu: Ivo je bral, Cene in Tone sta kvartala, Jurij je koval pesmi, dolgi Tone je dremal . . . Dreta je nadaljeval: „Vedite, da prav tako nočem, da bi se površno učili iz starih prestav, hočem d o b e s e d n o prestavljanje.“

Šolski sluga je potegnil za zvonec in naznanil konec zadnje ure. Odmolili so. Dreta je svečano odšel iz razreda, za njim so se usuli dijaki; zadnji je stopal Jože, ki je ves čas ponavljal: „Hočem dobesedno prestavljanje . . .“ In sklenil je, da bo tako tudi storil.

Bili so pusti dnevi pred semestrom in profesorji so izpraševali „kot neumni“.

Jože se je učil in prevajal dobesedno — kajti dobro je vedel, da bo vprašan latinščino za „biti ali ne biti“.

Samo še dan je bilo do semestra in vendar je Jože tistega jutra odšel težko v šolo kot še nikoli. Pustil je skoraj polno skodelico kave, stopil na cesto in premišljeval, kaj bo.

Že je stal pred šolo; ta dan se mu je zdela grda in kar streslo ga je, ko je prestopil prag.

Stopal je po stopnicah in kmalu stal v razredu. „Prvo uro je latinščina,“ je dejal s poudarkom in pripravil knjige.

Zvonec je zazvonil in Dreta je stopil v razred. Po molitvi je vzel v roke katalog, nekaj časa pomišljal, nato pa poklical: „Muhič Jože, k tabli!“ Jožeta je streslo, skoraj zmedlo. Pozabil je knjigo in boječe odšel na oder. Dreta je listal

po knjigi, grbančil čelo in ko je našel mesto, zadovoljno pokimal in dejal: „Pre...stavite — deseti kaput prve knjige!“

Jože je začel: „Cezar je ko Belgijce zavojščil...“ „Kako pa vendar predstavljate: k'o' je vendar na čelu stavka... in pa tisti zavojščiti,“ je opomnil profesor. Jože se za to ni zmenil, kar naprej je prestavljal: „... poslal k Alobrogom poslanca, naj ki bi pomagali mu, propadel ne bi da...“ „Muhič,“ je prekinil Dreta Jožeta s tako silnim glasom, da so še v zadnjih klopih utihnili, „ne norčujte se, sicer vas zapodim v klop in zaradi predrznosti zapišem v razrednico!“ Jože je gledal v profesorja in pred očmi se mu je vrtelo. „Saj vendar predstavljam dobesedno,“ je dejal pri sebi. „No, bo kaj?“ je nejevoljno zagodrnjal Dreta, Jože pa je stal kakor ukopan in tudi besedice ni mogel dati od sebe. „Če nočete, pa nič. V klop!“ je ukazal Dreta; Jožetu se je še bolj zavrtelo pred očmi.

„To imaš, če prestavljaš dobesedno,“ je trpko dejal Jože, ko je odhajal iz šole. „Nikdar mu ni prav: če prestaviš tako, je narobe, če drugače, je zapet narobe, potem pa si pomagaj!“ Kmalu sta ga dohitela sošolca Janez in Tone. „Nikar se tako kislo ne drži! Prava reč, če imaš „cvek“ v knjižici, jaz bom imel tri, pa sem dobre volje. Saj je še daleč do konca leta,“ je dejal Janez Jožetu. „Vse bi bilo, ko bi bila pravica na svetu!“ je odvrnil Jože. „Tako je,“ je pritrdil Tone. „Če je oče bogat, boš tudi ti, če je pa oče revež, boš tudi ti; saj razumeta! Tako je sedaj na svetu.“ „Res žalostno,“ je pristavil Janez. „Vesta kaj?“ je spregovoril Tone. „Kaj?“ sta hkratu vprašala druga dva. „Zvečer gremo v gostilno, k „Dobri kapljici“, da tam poplaknemo vse skrbi in krivice. Sta za to?“ — „Zakaj ne,“ sta potrdila.

Mračilo se je že. Jože je sedel za mizo in sestavljal pismo, pa mu ni šlo preveč. Mislil je na gostilno in se nikakor ni mogel sprijazniti s pisanjem. „E, kaj bi se mučil,“ je dejal. „Francè je danes tudi pisal in pustil pismo odprto v miznici, malo ga zaokrožim po svoje in dobro bo.“ Odprl je miznico in začel pisati. Nič ni po svoje zaokrožil, nič ni premišljal, ampak vse dobesedno prepisal:

Dragi starši!

Najprej Vas lepo pozdravim! Pri nas je zelo hudo; profesorji me stiskajo, ker nisem tako bogat kakor drugi in hodim slabo oblečen. Denarja nimam več, čeprav sem pazil, da ne bi kaj po nepotrebnem zapravil, zato Vas prosim, da mi, če le morete, kaj pošljete.

Vas pozdravlja hvaležni sin.

Jože pisma ni več pogledal, zalepil ga je, poveznil klobuk na glavo in odšel na ulico. Pismo je vrgel v nabiralnik, nato pa še urneje stopal proti „Dobri kapljici.“

Tovariša sta že čakala. Ko so se pozdravili, so stopili v krčmo in sedli za mizo. Naročili so jedače in pijače. Kapljica je vse poživila, bili so dobre volje. Oštevali so profesorje drugega za drugim. „Največji goljuf je pa Dreta,“ je začel Jože. „Res,“ sta pritrdila tovariša. „Štefančič je pisal vse latinske naloge cvek, pa ima dobro, Vurnik ni nikoli znal in ima prav tako dobro,“ je nadaljeval Jože. „Krivica, krivica,“ sta vpila druga dva in od navdušenja tolkla pa mizi, da so kozarci odskakovali. „Fanta, jaz vama nekaj povem!“ „No, le,“ sta nagovarjala druga dva. „Hočem, da se maščujemo nad Dreto.“ „Živio, proč z Dreto,“ je zavpil Jože. „Izvrstno,“ je pritrdil tudi Janez in nato izpil poln kozarec vina. „Samo

kako bomo to naredili?" je povprašal Jože. Že je nadaljeval Tone: „No, le poslušajta: Dreta se hodi zvečer sprehajat v park in...“ „Mi ga zgrabimo, kajne?“ ga je presekala Jože. „Počakaj, da povem do konca,“ je nejevoljno zavrnil Tone. „Mi se skrijemo za visok grm, ko pride Dreta mimo, planemo nanj!“ „Živio, na, pij!“ sta hkratu pomagala druga dva. — —

Junaki so plačali in stopili na ulico. Ko bi se bili malo zakasnili, bi jim bila slaba predla, kajti profesor Dreta se je tudi hotel pokrepčati pri „Dobri kapljici“ in ko je doma povečerjal, se je odpravil tja. Jože je k sreči zagledal Dreto in urno šepnil prijateljema: „Urno za menoj, tamkajle gre Dreta!“

Tovariša nista dosti pomišljala in sta jo ucvrla za Jožetom. Dreti so se fantje zdeli precej znani in ni stopil v krčmo, čeprav ga je žgečkalo po grlu, ker je dišalo po dobri kapljici, ko je zavil mimo krčme, ampak je še hitreje stopil za osumljenci. Jože je videl, da so izgubljeni, če kmalu kake pametne ne ukrene. Pa jo je izmislil! Še hitreje je stopil in obstal pred redarjem, snel klobuk z glave in dejal zasopel: „Prosim gospod stražnik, primite onega pocestnika, ki nam že ves čas sledi!“ Spet je pospešil korake, redar pa se je pripravil za posel. Kmalu je prisopihal Dreta, a že ga je stražnik prestregel: „Stoj!“ — „Mir, mir! Pustite me, moram hitro naprej,“ je odvrnil Dreta. „Kar lepo počasi,“ je zarohnel redar. „Da se drznete, jaz sem profesor, takoj vas naznanim in videli boste...“ „Kaaj ti vse čveka, človek bi mu kmalu verjel,“ je glasno mislil redar in se je obrnil k Dreti: „Le z menoj, ti že pokažem profesorja!“ Hočeš, nočeš se je moral Dreta vdati.

Jože, Tone in Janez so srečno utekli profesorju Dreti in se doma pošteno nasmejali.

Profesor Dreta in redar sta prišla na policijo, a ko so tu spoznali, da je bila neljuba pomota, so Dreto spustili in ni nikdar več oprezoval za dijaki.

Jožetov oče je dobil pismo. Zelo se je čudil, ko je bral, da je sin raztrgan in nima več denarja, kajti bil je pred dobrim tednom pri njem, obleko pa je imel Jože o počitnicah novo, in sklenil je, da se odpravi k njemu.

In kdo je bil vse te zmešnjave kriv? Dobesedno prestavljanje.

IVAN PODGORNİK:

POLŠJI LOV

V gostilni pri Rovanu na Colu so se zbrali lovci iz Vipavske doline. Pri-voščili so si okusno divjačino — srno v omaki s kruhovimi emoki in najboljša vina in si pripovedovali čudno izmišljene lovske zgodbe.

Pri dolgi mizi v sosednji sobi je sedel čevljar Krispin Smodin in vlekel na ušesa zlagane zgodbe znanih lovcev. Žila zgovornega jezika mu ni dala miru. Priključil se je lovski družbi, sedel v kot k peči in vprašal za dovoljenje, da spregovori: „Naj tudi jaz povem zanimivo zgodbo o polšjem lovu!“

Lovci so poznali Krispina Smodina in njegovo zgovornost in so takoj privolili.

Krispin Smodin je pomežiknil, oprl lakti ob mizo in pričel:

„Tisto leto, ko je burja podrla vse kozolce po dolini in poštni voz prekucnila iz Rebrnice in ga odnesla s konji in voznikom vred v Lozice, je bil bogat polšji

lov. Ko je žir dozorela, sem jo mahnil s petindvajsetimi progljami v oprtnjaku in z debelo gorjačo v desnici na Nanos v gozd Slepačevce.

Proti večeru sem prikoračil po dveurni utrudljivi hoji do samotne ogljarske kočice. Znesel sem na kup dračja, lesnih odpadkov in štorov, zapalil s kreslinim kamnom in gobo ogenj in nastavljal proglje po starih bukvah.

Ležim pri ognju zleknujen po leseni klopi in kadim pipo.

Naenkrat zaslišim piskanje in brlizganje, kot bi se bližala nevihta. Vrhovi bukev zašume in se začno gibati. Vedno hujše brlizganje se čuje, vedno hujši piš vihra po gozdu. Bliskati se prične in grmeti. Po dolinicah se čujejo globoki in zamolkli odmevi, kot bi kdo valil skale ali pa debele hlode.

„Zdajle bo pa dober lov,“ sem si mislil in skočil gledat proglje, da jih izpraznim še pred nalivom. Nisem se varal. Vse proglje so ujele. Ko sem pometal polhe v oprtnjak, sem znova nastavljal proglje in hotel proti koči.

Kar se pripodi proti meni sem od Globega brezdnja, kaj mislite kdo? — sam vrag s širokim klobukom na glavi in v rdečem plašču, izpod katerega je bingljaval kosmat kravji rep. Poka z bičem in vpije nad polhi, da je groza.

Za hip sem bil prepaden, toda kmalu sem se opogumil, zbral moči in zakričal tudi jaz iz vsega grla: „Kaj razgrajš in vpiješ? Mir!“

Vrag se je ustavil pred menoj, me ježno motril in zarohnel: „Kdo ti je dal pravico v mojem kraljestvu polhe loviti?“

„Če ti je toliko za te živalce, ti jih vržem v goltanec, da se nažreš!“

Snel sem koš in zmetal vse polhe vragu v goltanec. Široko je odprl svojo golt, vse polhe požrl, pa jih je izbruhal nazaj v moj oprtnjak.

To se mi je pa že zdelo zamalo. Skočil sem v kočico, zgrabil gorjačo in začel tako neusmiljeno opletati po vragovem hrbtu in glavi, da je vpil in javskal, okrenil vranca in oddirjal v noč.

Od tedaj smo mirno lovili polhe jaz in vsi drugi lovci. Vragu sem za vselej pregnal veselje, nadlegovati poljšji lov.“

IVAN PODGORNIK:

ČEV LJAR IN MEDVED

Krispin Smodin je hodil pred štiridesetimi leti vsako jesen v mojo rojstno hišo popravljat stare in napravljat nove čevlje.

Dasi je imel že sedem križev na hrbtu, je bil še vedno čvrst, njegov vid je bil izboren, njegove roke okretne. Najbolj gibčen pa je bil jezik. Stari in mladi so ga radi poslušali, čeprav so bili prepričani, da si je marsikatero zgodbo sproti zmišljeval. Nekoč je pripovedoval tole dogodivščino:

„Ko sem se izučil za čevljarja in začel na svojo roko oblikovati škornje in čizme, so me vabili na delo na vse strani. Ne maram se hvaliti, a res sem bil znan po vsej Vipavski dolini in gornjem kotu od Cola do Hrušice in Črnega vrha, od Gorenje vasi do Ubelskega in še dalje po Pivki. Lično in dobro sem krojil obušarje. No, saj ga še danes.“

Primerilo se mi je, da sem šel neko soboto iz Studenega skozi gozd na Hrušico. Tri ure hoda je, kakor veste. Tedaj so rastle tam še debelejšje hoje in smreke kot danes. Proti jeseni je bilo. Čez ramo sem nesel kopita na jermenu, pod pazduho pa torbo z orodjem. Mahal sem jo na večer proti Podkrajju. Radi

dolge hoje se me je lotila lakota. Ob cesti je rastla visoka, košata hruška. Tepke so ravno zorele, a pri tleh so bile obrane. Kopita sem odložil, torbo pa vzel s seboj in splezal med veje, da sem nabral hrušk in jih spravil vanjo, kolikor jih nisem sproti pojedel. Kar jo je nekdo primahal iz gozda — recite kdo? Medved! Meni nič, tebi nič je splezal na drevo za menoj in obiral in hlatal hruške. Zona me je obšla prvi hip. A sem se takoj opogumil. Bistra misel mi je šinila v glavo. Posegel sem v torbo, izvlekel šilo in se pripravil na boj. Medved je kobacal vedno više, jaz sem se mu še malo umaknil proti vrhu. Potem sem pa pogumno čakal s šilom v desnici. Kmalu je bil mrcina za menoj. Bes te plentaj, silna jeza me je pograbila, da bi premagal slona, kaj šele medveda! Stegnil sem desnico in s šilom zbodel medveda v gobec in zavpil: „Nazaj, sicer te prekucnem!“ Medved se je prestrašil in zarjul in, resk, padel z vrha tepke na tla. Telebnil je s tako silo, da si je zlomil hrbtnico in poginil. S kakim veseljem sem splezal s hruške, si lahko mislite. Vrgel sem na ramo kopita, oprtal medveda za prednje šape in hajdi v Podkraj.

Vse me je gledalo in občudovalo, ko sem privlekel svoj plen ob avemariji v vas.

Kdor ne verjame, naj vpraša starega Sajovica ali Sreboti, ki že spita v grobu.“

ETBIN BOJC:

GOVOR IN DEKLAMACIJA

Dober govor in lepa deklamacija sta še vedno poleg petja bistveni točki vsake prosvetne prireditve. Iz skušnje pa vemo, da vsak govor ne zgrabi poslušalcev in da ni vsaka deklamacija z občutjem podana. Da to dosežeš, je treba za govor in deklamacijo primerne šole in zadostne vaje. Pregovoru, „poeta nascitur, orator fit“ — pesnik se rodi, govornik izuči, bi bilo le še treba dostaviti: če ima prirojene sposobnosti: glas, postavo, ki sta v medsebojni zvezi, značaj, inteligenco. Dobri govorniki so v naših časih že bele vrane, ker se v šoli posveča danes govorništvo mnogo manjša pažnja, kot se je včasih, ko je bilo med šolskimi predmeti v ospredju. Kdor je čital slavne rimske govornike (Cicerona!), ta je lahko razočaran nad upadom današnjega govorništva. Vendar tudi mi sodobniki z velikim užitkom poslušamo dobrega govornika, če kje nanj naletimo. Takrat vemo, da je govorništvo svoje vrste umetnost. Pravi, od duše do duše vplivajoč in v srce segajoč govor mora namreč v lepi skladnosti združevati vsebino govora (kaj pove) z obliko (kako pove). To se pa ne posreči vsekdar vsakemu. Treba je za to posebneга talenta in velike vaje.

Govor ima z deklamacijo precej skupnega, saj je treba pri obeh izgovarjati glasove, in sicer razločno, jasno in prožno. Okrasnim pridevkom in podobam (figuram) govora odgovarjajo pesniške krilatice deklamacije. Dočim prevladuje pri govoru pripovedni, na široko razlagajoč način, niza pesnik — in njegov posrednik deklamator — dostikrat zgoščeno podobe in občutja. Tudi smo v govoru zato neprimerno bolj sproščeni, dočim smo v deklamaciji vezani na že od pesnika miselno in oblikovno popolnoma zaključeno besedilo in bi vsako najmanjše spreminjanje deklamacijo utegnilo občutno pokvariti. Vendar je navadno dober deklamator pozneje tudi dober govornik, ker mora premagati in obvladati iste

osnovne težkoče in sestavine kot govornik. Obvladati mora vsebinsko, glasovno in oblikovno stran govora ali pesnitve, ki jo podaja in hoče z njo vplivati.

Seveda pri nastopu ni vseeno, kaj kdo komu deklamira ali govori. Najvažnejše je pač vselej, kako podaja kdo kaj komu. Pa se naprej o tem poučimo!

Če hočeš z uspehom in dovršeno deklamirati, moraš najprej brezpogojno dodobra obvladati besedilo na pamet (memorirati). Preden se pa pričneš to ali ono pesem učiti, jo nekajkrat tiho z mislijo prečitaj. Tako si osvojiš miselno, lepотно in vsebinsko ali smiselno stran deklamacije. Pri tem se ti že morda sama od sebe porodi želja, da bi si jo zampomnil. To je že veliko! Tako se ne čutiš več primoranega in siljenega osvajati si nekaj, kar ti morda ne ugaja. Ob tem novem odnosu do umetnine se vzbudi hkratu že tudi hotenje in potrebna volja, da vztrajaš ob spominskem urjenju in dojemanju toliko časa, da tekst do konca obvladaš, čeprav težko, vendar s potrpljenjem, ki te kmalu nagradi z veseljem nad premaganimi ovirami.

Pri učenju na pamet moramo predvsem paziti na zvezo verzov in kitic, na ritem, naglašanje, rimo, glas, pravilne in živahne miselne poudarke, presledke in odmore. Ko tako prehajaš od obvladanega verza k še neobvladanemu, urejaš hkrati že tudi miselno in glasovno zvezo med njimi in jih — verz za verzom, kitico za kitico — nizaš z naslednjimi ob primernih miselnih presledkih. Potrebna ti je pri tem dolgotrajna vaja, dokler si besedni in miselni skladi v posameznih kiticah dobro ne sledijo, dokler se zlogi pravilno ne nabarvajo z naglasi in se pesniško izražene misli in podobe ne prelivajo naravno druga v drugo. Tudi končnice morajo biti dobro izražene in povezane spominsko s sledečimi začetnicami verzov, kar zahteva še posebne vaje in pile.

Ko besedilo pesnitve že dobro obvladaš, deklamacija še nikakor ni godna za nastop, marveč je to komaj temeljna polovica vsega dela. Zdaj je treba izklesati še glavno misel, oziroma izraziti osrednje čustvo pesnitve in tako dati naučnemu osnutku živo hrbtenico duha, kakor jo pesnitev kot umetnina zahteva in vsebuje. Vzporedno s to osrednjo mislijo pa je treba primerno izdelati in osvetliti še ostale miselne dele in enote, čustvena mesta in podobe. Končno se je treba uriti tudi na pravilne krétnje, izraz obraza in oči (mimika), da je vse naravno in živo v službi misli in dejanj, ki jih posredujemo. Ogibati se je treba pretiranosti (teatralike), ki jih pesnik ni mislil in ki kvarijo lepoto pesnitve. V tem zahteva deklamacija več izglajenosti in dovršenosti kot govor. Ko se lotiš učenja deklamacije, moraš imeti seveda dovolj nepretrganega časa, da lahko vztrajaš pri njej do konca in dobiš tako nepokvarjen in celoten vtis pesnitve in njene vsebine, zlasti tedaj, kadar deklamacijo že — mehanično naučeno — oblikuješ. Kakor mora imeti umetnik, ko daje svojemu umotvoru še zadnjo obliko (plastiko), celoten izraz v svojih očeh in v pažnji, tako mora tudi deklamator, ko je glavno delo deklamacije že izvršeno, še in še prisluškovati lastni izgovorjavi — poudarku, barvi, tonu — in še to in ono opiliti. Če sem prej dejal, da naj bo deklamator nemoten pri studiranju pesnitve do konca, sem seveda mislil na učenje, ki ga izvrši v enem dnevu. Ne zadostuje pa za dobro naučenje deklamacije zgolj en dan, treba je marveč, da se je učiš, zlasti če je daljša, po več dni zapored. Nekateri si morda besedilo laže zapomnijo zjutraj na vse zgodaj, drugi pa zvečer, ko je večja tišina in so bolj zbrani. Preden odideš k počitku, še enkrat ponovi, da ti pesnitev ostane kot sveža v glavi in jo potem zjutraj, ko se prebudiš, že nemoteno in z

lahkoto znaš, dočim si jo prejšnji večer s trudom obnovil. Pažnja rada utruja naše duševne moči in bi zato trčili energije popolnoma brezuspešno, če bi se deklamacijo neprestano učili. Pažnja bi nam nujno uhajala na druge predmete in dejstva, ali pa celo popolnoma odpovedala in zmanjšala dojemljivost, kar bi bilo za deklamacijo gotovo usodno. Zato ni pametno odlagati učenje pesnitve na zadnji dan pred nastopom, ker tako gotovo ne bomo dosegli uspeha. Dobra deklamacija zahteva vsaj tri dni vaj. Prvi dan moramo spominsko obvladati besedilo (mehanično večinoma), drugi dan jo izoblikujemo po njenem pomenu in vsebini, tretji dan pa ji damo že zadnjo popravo in končno obliko. Paziti moramo pri tem, da bo pravilen tudi začetek in konec, pri čemer se je treba ozirati na naslov pesnitve in ime pesnika ter na primeren poklon pred začetkom in po deklamaciji. Razen tega mora biti med napovedjo pesnikovega imena in naslova pesnitve ter med pričetkom izvajanja deklamacije — zaradi vsebine in duha pesnitve — pravilen in zadosten presledek, da si poslušalci lahko zapomnijo oboje in potem s pridom in nemoteno lahko sledijo izvajanju. Tudi je treba, da deklamator po možnosti že s svojim nastopom in mimiko obraza, na katerega so zdaj kakor v knjigo uprte oči poslušalcev, posreduje občinstvu vsebini odgovarjajoče razpoloženje ali vsaj splošen ton pesnitve, da se tako poslušalci takoj pravilno duhovno zberejo. Poklon v začetku in ob koncu deklamacije naj bo naraven in primerno resen. Temelj in osnova vsake deklamacije je dovršeno znanje besedila. Vsi vemo, kako ena sama besedna zmeda lahko usodno in odklonilno vpliva na podajanje in na uspeh. Šepetalec naj bo deklamatorju le nevidna, zasilna pomoč, ki pa mora spretno priskočiti, kadar je treba, da celota ne trpi občutne škode: občinstvo ne sme tega niti opaziti, a deklamator sam se mora obvladati, se hitro znajti in ohraniti ravnodušje.

Poglejmo zdaj, kaj je hvaležna snov za deklamacijo. Iz izkušnje vemo vsi, da ni vsaka pesnitev enako prikladna. Pri izbiri pesnitev za deklamacije se je treba predvsem ozirati na jasnost izraženih misli, lepoto podob in razgibanost dejanj.

Z vprašanjem, kaj naj se deklamira, je v tesni zvezi vprašanje, kdo komu deklamira ter ob kakšni priliki. Ni vsaka pesnitev za vsakega niti za katerokoli priliko. Otroci, deček ali deklica, mladenič ali mladenka naj nastopi s svoji duševni stopnji in temperamentu odgovarjajočo pesnitvijo. Važno je tudi, pred kakšnim občinstvom in pred kako številnimi poslušalci se deklamira. Deklamator naj vse to ve, da se duševno in glasovno na to okolje primerno pripravi. Vmisliti se mora v svojo deklamatorsko vlogo in imeti pred očmi prostor, oder, občinstvo in po možnosti mora tudi samega sebe videti, kako bo nastopil. Tako ne izgubi potem ravnotežja in prepreči vse mogoče motnje zamisli in nastrojenosti, ki jo deklamacija pesnitve zahteva. Deklamator — tako tudi govornik, gledališki igralec, pevec — živi namreč med predavanjem v nekem neresničnem, drugačnem, svojemu običajnemu ponašanju odmaknjenem svetu pesniških podob in idej ter vznesenih čustev in je več ali manj duševno zamaknjen, duševno privzdignjen in navdušen in zdi se, kakor da ne nastopa on, ta in ta, ki se sicer drugače vede po svojem pravem značaju, ampak neki drugi „jaz“ v njem. Deloma zahteva to vsebina sama, deloma je to pripomoček, da poslušalstvo obvlada in ga vede v vsebinski svet pesnitve. Seveda to zavisi največ od deklamatorja, koliko je zmožen duševno posredovati vsebino pesnitve občinstvu. Razen na zmožnosti in glasovne sposobnosti pri deklamatorju pa

se je treba ozirati tudi na deklamatorjev temperament. Najbolj neprikladen za deklamatorja je pač iz znanih razlogov flegmatik, a tudi sangviniku, koleriku in melanholiku moramo dati njegovi duševni nastrojenosti primerne pesnitve.

Končno je treba priznati, da so oblikovne zamisli deklamacij (režija) lahko prav različne, kakor so n. pr. različni napevi (kompozicija) pri zapeti pesmi, režije gledaliških predstav in slogi govorov. To pač zavisi od deklamatorjevega temperamenta in njegove usmerjenosti, pa tudi od vsebine podajane in občinstva ter morda še od prilike, ob kateri kaj podajamo.

Deklamacijo razlikujemo od recitacije. Recitacija je branje, ki pa ga je treba tako zabrisati, da poslušalci niso moteni; pesem mora prosto, naravno in plastično teči in vzbuditi pri poslušalstvu pristno pesniško občutje. Recitacije se poslužujemo zlasti pri daljših pesnitvah ali tudi tedaj, ko ni časa za spominško obvladanje, ter pri onih pesnitvah, ki so za deklamacijo manj primerne. Pri teh je treba, da recitator dobro obvlada čitanje besedila in nastudira tudi oblikovno stran, ki mora odgovarjati duhu pesnitve kot pri deklamaciji.

Deklamacija, recitacija, govor ali kakšno drugo podajanje bo imelo uspeh vselej tedaj, če boš ob koncu vaje in priprav imel zavest, da si storil vse, kar je bilo v tvoji moči, da pridobi deklamacija tisti izraz, ki ga po svoji vsebini zahteva. Šele potem se boš tudi zavedal, da si res posredovalec med pesnikom in sprejemajočim občinstvom, ki mu je vrednost vsebine pesnitve še neznana ali pa želi, da čuje besedo in dojame duha pesnikovega po deklamatorjevih ustih. Ko deklamator spozna vso notranjo vrednoto in pomen umetnine, se mu porodi šele veselje in hotenje, da to v sebi doživljeno lepoto izrazi še drugim. Deklamacije imajo pomen — kakor zapeta pesem — da poživljajo sporede akademij in prireditelj, dočim jim govori dajo jedro in glavno vsebino. Zato so deklamacije tudi mnogo krajše v primeri z govori, četudi morajo biti izbrane za različne prilike tako, da vsebinsko obogate spored prireditelj s svojim pesniškim izrazom in duhom.

ZMAGO ZORMAN:

MISLI

Zvečer, ko prve zvezde zableste,
se moje misli na nebo povzpno,
po Rimski cesti prek neba gredo
in vse zaspane zvezdice zbude

ter se vso dolgo noč pri njih mude
pa skačejo in rajajo tako,
da angelci so v strahu za nebo
in drugo jim zabavo preskrbe:

pojo jim pesmi, povedo povest,
novice iz nebeških jim dvoran
sporočajo in iz vasi in mest. — —

Ko pa na vzhodu se pokaže dan,
so misli sredi teh brezskrajnih cest
mi spet, kjer vse jim je — obraz neznan.

LEVSTIKOVA PISMA

(Kronika.)

Podati hočem sliko „večno mladega leva“ Levstika, ne po opisu drugih, niti iz različnih zapiskov, ampak pokazati hočem njegovo osebnost, kakršna se da spoznati le iz njegovih pisem v Pirjevčevi izdaji. Tam so uvrščena po abecednem redu naslovljencev, a jaz jih bom skušal podati po redu, kakor so nastajala.

1854. Če gremo po starosti, je prvo ohranjeno Levstikovo pismo iz l. 1854, ko je pisal 18. decembra svojemu znancu Stritarju iz olomuškega bogoslovja, oz. odgovarjal na pismo, v katerem mu je Stritar poročal o kruti usodi, ki je zadela Levstikove pesmi radi ozkosrčnosti ljubljanskih gospodov. Levstik priznava v pismu, da ga je to hudo zadelo, a veseli ga in ponosen je, da ga ljubljanski dijaki tako zelo spoštujejo, kakor mu je bil pisal Stritar v svojem pismu. V bogoslovju se uči Levstik tudi poljščine, češčine in ruščine; prevaja že „Kraljedvorski rokopis“ po Hanku. Zagovarja nedolžnost svoje pesmi; že bije po nasprotnikih in gnev mu vari strupene izraze. Pismo je že povpraševal povsod, ali bi sprejeli njegov ogorčeni odgovor na to grdo ravnanje, ki mu je vzelo čast, ime in ga pognalo v svet, daleč stran od mirnega samostanskega zidovja. Blaznika je vprašal, koliko časa misli knjige „v dimu imeti“. Zmerjal ga je s strašljivcem, „ki knjigo, katera je prebila kakor policijsko tako poglavarstvo cenzuro, boječe zapira, kakor hitro kje pes zalaja.“ Pesmi so mu poslali v Olomuc pred predstojnika, in le pripombe „gemein“ in „carnalisch“ si videl ob robu. Predstojnik pa, ki se mu o slovenščini niti sanjalo ni, je seveda rajši verjel gospodom bratom obrekovalcem, kot pa poštenemu Levstiku, da si se je branil na vse pretege. In tako se je zgodilo, da se je znašel Levstik kar na lepem na široki cesti vsakdanjega življenja, obdan z zavistjo in nevoščljivostjo prvakov — rojakov.

1855. Edina tolažba in up na zaslužek mu je še Čeh Hanka, „srečni najditelj“ (če hočemo govoriti resnico „ponareditelj“) Kraljedvorskega rokopisa. Levstik mu opravičuje svojo pesem in zopet poudarja, da so v Olomucu rajši verjeli zlobni posvečeni roki kot pa njemu, stvaritelju obrekovanih stvari. Tako se nahaja Levstik v l. 1855. na Dunaju, brez vsake podpore, in prosi imenovanega najditelja, naj sprejeme njegov prevod najdenine sam; pa namerava študirati filozofijo. Čez tri mesece po tem prvem pismu je Levstik še v obupnejšem položaju. Starši mu ne odgovore več na nobeno pismo; kamorkoli se obrne, povsod le gluha ušesa. Piše, da se je vse zaklelo proti njemu. Levstik, oni ponosni Levstik, ki ni klonil nikdar, se je tu ponižal pred Hankom. Prosi ga pomoči, kot prosimo Boga, a vse le radi nevoščljivih sovražnikov novih moči in mladine, novega rodu in mišljenja.

1858. Nato nastopi praznina v Levstikovem dopisovanju. To traja dobra tri leta. Šele l. 1858. se zopet oglasi, in sicer 13. aprila, ko piše grofu Pacetu. Za honorar ga prosi, a oni mu odpre vrata v nevoščljivi svet, v pomanjkanje. Levstik mu našteva, koliko se je trudil v dobi učiteljevanja, koliko storil a vse zaman. — Tako nenadna odpoved je Levstika hudo zadela. Zopet je na cesti, brez kruha, a vseeno ne izgubi samozavesti. Janežičevemu „Glasniku“ dopisuje, in že se kaže v njem strogi slovnicař. Zmerja Janežiča,

da mu dela pri tisku preveč napak; v „Potovanju“ mu je izpustil kar celo vrstico, in to, kar je zdaj brati, piše Levstik, je prava čobodra. Svetinovo kritiko mu pošilja in žuga, naj nikar nič ne črta, češ saj vendar avtor tudi sam ve, kaj sme pisati in kaj ne. „Vi pa — brez zamere — časih nerodno, pa še večkrat nepotrebno črtate,“ mu pravi v istem pismu. — Odkrit je Levstik, vsakemu pove, kar mu gre, brez ozira na levo in desno. Mogoče pa so ga ravno zato tako globoko v želodcu imeli in ga vedno čez zobe vlačili pa mu celo pri škofovi kuharici Urški miru ne dali.

1859. Iz leta 1859. je ohranjeno le eno pismo duhovniku Kaplenku, v katerem se Levstik spominja veselih dni mladosti, nove maše naslovljenčeve, dalje, kako je nekdo na Slevici žabam pridigoval, kako so se včasih v Berbovcu peli: „Anaga samaga so imajli“, kako so se pri Sv. Gregoriju pravdali za goveji želodec, in še in še. Vidi se, da je bil mlad in kljub udarcem še vedrega duha, saj je postal v tem pismu kar brbljav.

1860. Leto 1860. se začne v njegovem dopisovanju s spominom na gorkega Bleiweisa, ko piše Volčiču: „Bleiweis je tako razdražen, da drugim ni dovolj, da bi sploh kaj o meni pisali, češ, „najbolje je, da molčimo, sicer bi ga (Levstika) še preimenovali naredili.“ — Že je na slovniskem delu; prav v istem pismu se razgovarja z Volčičem o ponavljalnih glagolih. Lepo mnenje imajo o njem ljubljanski gospodje. Kosmač je dejal: „Er wird noch um Brott betteln gehen.“ Kastelic: „Je pa sicer v kritiki tudi kaj pametnega povedal in resničnega...“, Dežman: „Ima že prav, zakaj se pa nihče ni drug javil k delu, na primer kak kranjski pop?“

1861. V marcu 1861. je Levstik že tudi z Vilharjem opravil. Le za honorar ga prosi. V l. 1860. je bil v Senožečah, v tem pismu (1861.) pa naznanja Volčiču, da je v Trstu tajnik Slovenskega društva. — Vilharja so v Ljubljani natepli, pa se je doma zlagal, da je zbolel in zato tako dolgo ljubljansko meglo opazoval.

1862. Leto 1862. je važno, ker je Levstik tedaj izdajal v Ljubljani „Naprej“. Zraven je bil tudi Vilhar. O obojem priča pismo 11. XII. Volčiču, ko ga Levstik v Vilharjevem imenu prosi, naj tudi on kaj pripomore slavnemu „Napreju“ s svojim nadarjenim peresom.

1863. Iz leta 1863. je le eno pismo Rudežu Dragotinu, v katerem ga poziva ob priliki volitev za poslance na delo za narod.

1864. V letu 1864. ima zopet najprvo opravka z Rudežem. Ta mu je bil poslal dragocenih podatkov o Prešernu, kar bi služilo Levstiku za kritično izdajo Prešerna. V juliju mu zopet piše o prvakih, ki so dobili novcev za nemški političen list. Levstik gori od srda in vnema ter poziva Rudeža, naj pride čimprej v Ljubljano, da malo preresetata to stvar. Kasneje pa je nekdo prav hudo raztrgal očeta Bleiweisa v „Ost und Westu“, seveda so njegove ljube „Novice“ takoj prijele Levstika. Ta se je branil z vsemi štirimi, poslal razjarjenemu gromovniku tolažilno pismo, nato odprto „Novicam“ samim, pa še eno, a oče se je razjezil in Novice so natis odpovedale. — Levstik je sicer nasprotnik „Novic“, kakršne so, in hoče, da bi imeli Slovenci najprej dober političen list, a nikakor ni res, da bi on napisal v „Ost und West“, da „Novice špogajo“, dasi so slovenski list, kakor pravi v pismu, ampak da je ta grešnik Lovro Leskovec, urednik novega nemškega lista. Levstik je vedel, da se je Bleiweis potuhnil največ radi tega, ker bi sicer

sam utegnil slišati kakšno v svoja kosmata ušesa in da bi z Levstikovim javnim odgovorom prišlo na dan tudi kaj takšnega, kar bi „očeta“ prav neljubo počel. — Konec tega leta pa še zanimivo pismo Rudežu, kjer pripoveduje o ljubljanskem uradniku, ki je lepil stare kolke na pobotnice, pa se, ko so ga izvohali, doma vpričo žene in otrok ustrelil.

1865. Tudi leta 1865. si še dopisuje z Rudežem. Prosi ga za denar v pismu 14. IV. Sluti, da mu bo v Matici kmalu odklenalo, in se pripravlja spet na cesto. Rudež mu je priskočil na pomoč in Levstik se mu že konec aprila zahvaljuje. Ravno v istem mesecu pa stopi Levstik v stik z velikim Slovencem Miklošičem. Oba slovničarja, drug od drugega bolj natančen. Levstik Miklošiča visoko ceni (nazivi v pismih!), a oni tega uvažuje, saj ga kliče celo na skupno delo, a Levstik ima že pri Matici čez glavo opravka. Jeseni pa priporoči mogočnemu Miklošiču mladega Jurčiča, potujočega v svet, na Dunaj, sicer brez pare v žepu, a z glavo, polno lepih misli.

1866. Tudi 1866. si dopisuje z Miklošičem. V pismu meseca marea si celo dovoli popravljati Miklošičevo delo; slovnično je podkovan. V tem letu piše tudi Stritarju, in sicer v aprilu. Stritar in Jurčič bosta izdajala „Klasje“, Levstik pa ga bo vejal in čistil smeti. — Znamenita je Levstikova kritika Prešernove biografije, ki jo je napisal Stritar kot uvod svoji izdaji Prešerna. Levstik piše Stritarju: „Zdaj hočem obširneje svoje odkrite misli povedati o tvoji kritiki Prešernovih poezij Moram naravnost reči, da tacega kritičnega sestavka Slovenci do zdaj še nismo imeli Narod mora izvedeti, kdo si Ti (Stritar je hotel natisniti stvar brez pravega podpisa), ki si dozdej sicer molčal v slovenskem jeziku, a tembolj učil in se pripravljaj k delu, katerega smo se mi še mlečnogobci lotili. Moram ti čestitati, da si svojo prirojeno sposobnost, svoj naravni estetični čut tako izobrazil.“ — To priznanje je gotovo moralo laskati tudi Stritarju, dasi je prepovedal Levstiku z naprej odločno vsako kajenje, ponujajoč mu svoje prijateljstvo. A Levstik hvali še naprej, ko pravi v istem pismu: „Prešernova kritika je tako izvrstna, tako po moji misli (da priznavam), da si ga obdelal bolje, nego bi bil to kdorkoli zmogel. Najizvrstnejše pak je to, da si Preširna v celoti razumel in razložil. Tvoj spis o Preširnu bode „epoha“ v našem slovstvu Izkusil si mnogo sveta,“ mu govori dalje, „ne vem ga med nami človeka, kateri bi imel vse orodje, kar ga je treba kritikarju, razen tebe Jaz bi torej mislil, da se ti tega primi in Slovencem bodeš nova zvezda, — komet — v katero bode vse zijalo, malo in veliko: suhi, samopridni oče Bleiweis in visokoleteči dr. E. Costa, iz politike ponižni Svetec in pobožni Jeran, kateremu gotovo ne bodeš po godi, zlasti, če razmlatiš Umka, Bilca in drugi njegov mrčes; ali duhu ni ovire,“ ga bodri naprej, rekoč: „Kričali in godrnjali bodo, pa vendar si ne bodo mogli mašiti ušes. Ti bi našemu revnemu slovstvu lahko neizrečno koristil in upam, da tudi gotovo bodeš.“ —

Sijajna slika tedanje prvaške garde je v tem pismu in obenem bodreje novemu delavcu Stritarju, ki bi moralo ganiti še takega dremavca in ojunčiti še takega plahuna.

Še eno važno pismeno občejevanje je začel Levstik v tem letu: spoznal se je podrobneje z mladim Jurčičem. Sam je v Ljubljani, Stritar in Jurčič pa sta izdala na Dunaju prvi snopič „Klasja“, a očetu Bleiweisu je ušlo pero

tudi malo nima pratike, gnojenja travnikov in zatiranja raznega nebotigatreba; pomolil je nos v Stritarjevo izdajo Prešerna, se zgrozil nad površnostjo in bogokletstvom mladih ljudi, ki meni nič tebi nič mrtvecem spreminjajo imena iz Prešerna v Preširna in zaropotal v sveti jezi. Levstik pa ga je prav po svoje sodil, v tem svojem prvem pismu Jurčiču, ko pravi: „Kako more samodržec, despot, ugodno pisati o stvari, ktere ni on sprožil, ktera se je rodila brez njega in ktera slovenskemu svetu kaže, da se tudi brez njega lahko kaj stori. Ali menite, da je temu možu za slovenskega naroda napredek mari?“ vprašuje Jurčiča in sam odgovarja: „Ne malo ne! On se le trudi za se . . . ! Kdor brez njega kaj počenja, ta je njegov sovražnik. Zato je osnoval trojico: Bleiweis, Costa, Svetec, da bi se jim ne mogel nihče bližati. Jezi ga, da mladina izpodrasta, ker se stolček zarad tega čedalje bolj pod njim maje; ni mu po godi, da se kdo kaj uči, ker mu preti nevarnost, da utegno vstati ljudje, kateri bodo tako predrzni, da si bodo upali drugače soditi, druge reči zatirati, druge može čislati, nego on in njegova drhal!“

1867. Leta 1867. ima Levstik zopet več dopisovanja. Tudi z Erjavcem sta začela; kar naprej in neumorno polnita „Popotno torbo“. Vsa nova je in lična, a Levstik še ni zadovoljen, z vsako besedo hoče prav do Abrahama. Kar za povrstjo piše Erjavcu maja in junija tri pisma. O tujih imenih mu svetuje, da bi jih bilo dobro pisati fonetično, a tedaj zopet nihče ne bi vedel, kaj ima prav za prav pred sabo, zato je bolje, da ostane pri tuji pisavi; saj v šoli že tako imena od Matuzalema sem razlagajo.“ V juniju pa mu poroča še o slovenski politični zmedi v Ljubljani. Dr. Toman radi tega ne vzdrži več tu, a Levstik še kar naprej popravlja Erjavca. Sicer je tudi sam nedosleden, ker piše heksaeder enkrat z „x“, drugič pa s „ks“, a se tolaži z bridko resnico, da „slovenska kritika komarje preceja, a velblo-de pozira.“ — Važno je tudi pismo, ki ga je pisal v juniju Rudežu. Ogorčen, je, da sta Toman in Svetec privolila, da nas Nemec še naprej nemči in Madjar madjari. A tu njegova izpoved: „Drugega nas ne reši, nego panslavizem!“ Sam ima zveze z Rusijo, saj obljublja Rudežu v pismu avgusta meseca, da bo spravil nekega Stergarja do matuške.

Na Levstika se obračajo že različni ljudje. Celo Blaž ga ob slabi prodaji ruske slovnice za Slovence ni pozabil. Levstik mu je svetoval, naj razglasi po slovenskih časnikih, kje je knjiga na prodaj, pa bo kmalu bolje. Koliko je ta njegov svet izdal, mi iz danega gradiva ni bilo mogoče dognati

1868. Leto 1868. se začne v Levstikovem dopisovanju s pismom Jurčiču 7. II. To je po časovnem postanku drugo najvažnejše Levstikovo pismo, (prvo: Kritika Stritarjevega Prešerna.), a po vsebini prvo v vsej slovenski literaturi. Tu je obdelan in raztrgan Jurčičev „Deseti brat“. Čujmo le nekaj iz tega zanimivega pisma, ki ne bo škodilo, da bi ga imel radi njegove važnosti zaveden Slovenec v mezincu. Preden kritikuje, se Levstik zopet sklicuje na Stritarja, ki je boljši za kritiko, ker je estetično najbolj izobražen južni Slovan. „Moje negativno grajanje,“ pravi, „bi več kvarilo, nego koristilo, a Stritar vedno zida, kadar kritikuje.“ — Ob tej priliki pa moramo poudariti, da je narekovala gornjo izjavo bolj ponižnost, kot pa resnična nujnost. Kajti tudi Levstik je s svojo kritiko ogromno koristil našemu slovstvu. Seveda ni bil mehak kot Stritar, robato je povedal, a

jasno — vsak po svoje — in prav to pismo je bilo vzrok, da je Jurčič tako naglo pobral šila in kopita ter jo ubral v Maribor, daleč stran od Stritarjevega svetobolja, v realizem, ki mu ga je diktiral Levstik. —

Nazadnje Levstik le začne kritiko, a njegovo pero je ostro in nepri- zanesljivo. Pravi: „Najslabše si načrtal Kvasa in Manico. Kvas je neukret- než, kakor vsa naša kmetska izobrazena mladina, prišedši z učnih klopij. Sreča, Manica in Martinek delajo zanj, da mu naklone, česar sam nikakor nej zaslužil; nose ga, kakor angelj Habakuka v Babilon. On je te povesti j u n a k, a vendar je meju vsemi osebami najnedelavnejši“. (Tipična oznaka brezskrbnega romantičnega junaka, ki pa je Levstik pri najboljši volji in največjem prizadevanju nikdar ni izbil Jurčiču popolnoma iz glave!)

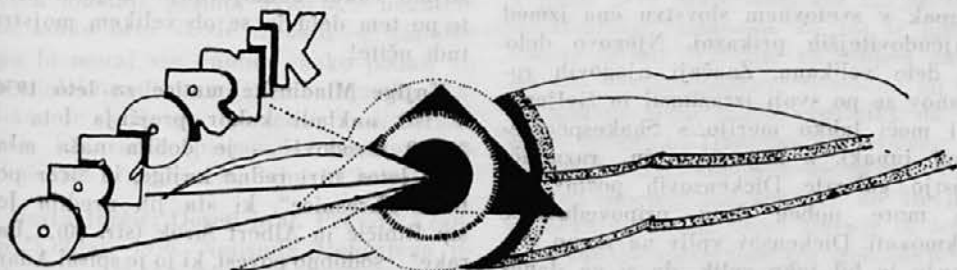
„Tudi se nekako čudno Kvas vede z Marijanom. Ali o Marijanu se celo sam ti motiš. To nej človek brez globokega čuta, zatoorej ti ne morem odo- briti, da je z a s p a l, ko je premišljeval, ali bi šel v grad na gosti, ali ne. Marijan je izvrstno črtan, malo robat, ker je bolj na telesu razvit, nego duševno, zunaj in znotraj čvrst, zdrav mladenič, kateri globoko čuti, samo, da ne vzdihuje, da pesnic ne dela, skalam in grmovju ne toži Manične tr- dosrčnosti, — skratka: da nej sentimentalen mekuž, kar je Kvas preveč... Pa Manica? Stara je uže 23 let in ne ljubi prvič. To vidimo iz tega, kako je v mrežo o n a ujela Kvasa ne Kvas nje . . . Na ženstvo ti je bolje paziti! Ženskam se nekam prerad umičeš, kakor v življenji, tako v pisaniji“, mu očita strogi sodnik in razmišlja dalje: „Manica je toliko stara, kolikor Kvas, ki misli dve leti ostati na gradu, potem štiri leta na Dunaju, a petega mu je treba, da se podoktori, dalje zopet kakih pet let, da se utrdi za ženitev, pa bo štel 35 let — in Manica? tudi 35! Grozna starost ne- omoženej ženski; ptičke so ji odpele, vijolice odevetele! . . . Če prav so- dim,“ pravi nadalje neusmiljeni sodnik: „... za Kvasom meniš, da tiči ne- koliko tebe samega; ali zopet se motiš! Ti bi nikoli ne mogel tako delati, kakor on dela. On je... skvažnjast značaj, bolj nagnjen k slabosti, nego k dobrosti... celo plašljivec je... saj ga ne upaš niti samega postaviti v gozdu proti Marijanu, ker dvomiš, da ne bi podplatov pokazal.“ Nadalje mu ne ugaja, da Jurčič opisuje le proletariat, ne pa pravega kmefa, grče slovenske ponosne in zdrave; niti imena oseb mu niso po volji. Saj pravi: „Ne misli, da je vse enako, ali svojega junaka imenuješ Bingelj bongelj, ali kako drugače.“

Seveda je ta stroga sodba občutljivega Jurčiča hudo zadela in Lev- stik ga je tolažil v prihodnjem pismu ter pisal kmalu tudi Stritarju, naj ga še on tolaži, da fant ne bi vrgel puške v koruzo. Iz opravičilnega pi- sma Jurčiču zvemo še več; odkrije se nam v njem vsa Levstikova do- mišljija in umetnost udarjati tudi z izbranimi besedami. Lasten pseudonim „Lipovec“ mu ni po volji. Ob misli na preganjanje in zatiranje bi bil rad „Trpislav“, zavedajoč se svojega ostrega jezika, se tudi ne bi branil „Tr- noba“, „Protivoka“, „Rogobodiča“, a poslanik svete mu vseslovanske misli tudi ne bi odklanjal „Vseslavljeviča“.

Še več humorja v besedah in spretnih skovankah za nov list „Mladiko“ kažejo izrazi: Šiba, Palica, Staromlat, Brezovka, Batina, Grjača, Bič, Novo- mislič, Staroboj, Starokres, Ognjilo, Kresilo, Mladodrug, Staročrtnik, Sta- roudrič, Starobičnik, Starotep, Novodobnik, Neprvak; Novocest. Tepež-

nik, Hlinočrtnik, Starogon, Starodreznik, Mladozornik, in še nad 50 nazivov proti ptičem starokljunom. — Nadaljnji dopisi s Stritarjem in Jurčičem v tem letu se tičejo le Mladike. Levstik jo pili in obrezuje ter vsak uspeh sproti poroča na Dunaj. Seveda tudi sam pesni ter se pri tem vedno prekršuje. Lipovca in druge sem že omenil, a zdaj hoče biti Trnovski, potem zopet Detelj. Seveda tudi na Erjavca in njegovo torbo ni pozabil. Vabi ga za zunanjega člana ljubljanskega dramskega (v humorju ga imenuje dre-matsko) društva, ki so ga bili pred kratkim spekli in ki naj bi mu bil Levstik predsednik. Isto poslanstvo vrše pisma, namenjena Jurčiču in Stritarju.

(Dalje.)

NAŠI ZAPISKI

† FELIKS VAVPETIČ

Ko sem bral letos o kresu v „Sloven-cu“, da pogrešajo abiturijenta Feliksa Vavpetiča, ki je šel v Kamniške planine, sem se spomnil na njegovo „Pravljico o sreči“, katero je poslal spomladi „Men-torju“ in sem mu odgovoril v Pomen-kih v 7. številki str. 167.

„Kaj, če je šel ono pot kakor njegov kraljevič?“ sem pomislil in dan za dne-vom iskal v listih, kaj je z njim.

Minil je teden, minil drugi in šele sre-di tretjega v soboto 11. julija je prine-sel „Slovenec“ s prejšnjim dnem dati-rano vest iz Kamnika, da so pogrešane-ga Vavpetiča našli — mrtvega.

Bral sem: „Ker je v dnevih, ko je po-kojni Vavpetič bil v planinah, razsajalo strašno neurje, se domneva, da je radi nepregledne goste megle zdrknil na Kal-ski gori in strmoglavil približno 50 me-trov ter obležal desno od takozvane

Kurje doline...“

Prenesli so ga domov v Kamnik in ga v soboto popoldne pokopali na Zalah, kjer počiva tudi njegov veliki rojak An-ton Medved in mu z nami želi, da

O blaženstvu, ki vsem željam
na veke bode streglo,
strmé naj bi oznanoval,
da v Tebi duh je vse spoznal,
s Teboj srce je vse doseglo!

Pokojni Feliks Vavpetič se je rodil v Kamniku 1. januarja 1915 in prišel iz ljudske šole v Ljubljano na klasično gimnazijo, kjer je bil odličen dijak. „Rajni Srečko,“ berem, „je bil med to-variši zaradi svojega mirnega in dobre-ga značaja silno priljubljen in ga bodo vsi težko pogrešali.“ Pri „Mentorju“ se je lansko leto večkrat oglasil s svojimi prvenci in zadnje, kar je poslal, je bila „Pravljica o sreči“, ki sem jo prihranil, ne sluteč, da je to njegova labodnica, ob kateri mu ohranimo blag spomin.

NOVE KNJIGE

Charles Dickens: David Copperfield. I. 1936. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Iz angleščine prevedel Oton Zupančič. Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Str. 365. Cena kart. Din 68.-, vez. Din 80.- V krasnem Župančičevem prevodu smo dobili v 25. zvezku Leposlovne knjižnice novega Dickensa, po katerem je gotovo hlastno seglo staro in mlado. Dickens (1812 — 1870) ni le v angleškem, ampak v svetovnem slovstvu ena izmed najčudovitejših prikazni. Njegovo delo je delo velikana. Značaji njegovih romanov se po svoji izrazitosti in življenjski moči lahko merijo s Shakespearjevimi junaki, z bogastvom in raznoličnostjo galerije Dickensovih postav pa ne more noben drug pripovedovalec tekmovati. Dickensov vpliv na javno življenje je bil tako velik, da si ga danes niti prav predstavljati ne moremo. Zdi se nam kakor bajka, da je s svojim „Bloakhousom“ reformiral angleški pravdni red, in da je njegov „Nikolaj Nickleby“ povzročil preosnovo angleških zasebnih šol. Njegove misli so prodrle v najširše angleške mase in imena nekaterih njegovih značajev so postala splošna za tisti tip človeka. Dickensovo oko je bilo nenavadno občutljivo in je sprejemalo zunanje vtise s točnostjo in natančnostjo fotografskega aparata. Odtod nepregledna vrsta novih tipov, ki jih je ustvaril v svojih delih, odtod tako nenavadno umevanje za komiko značaja in situacije. S to izredno sprejemljivostjo za zunanje pojave se je združila v njem zmožnost konkretnega izražanja. On skoraj nikdar ne govori abstraktno, nikdar ne popisuje značaja svojih oseb. Namesto tega nam plastično nariše kratek prizor, iz katerega takoj spoznamo človeka, kakršen je. — Te uvajajoče besede v Dickensa potrjuje od prve do zadnje strani tudi David Copperfield, ki nam sam pripoveduje svoje zanimivo

življenje od rojstva pa do konca šolanja z vsemi križi in težavami, pomešanimi z dogodki in srečanji, ob katerih se tudi smeha ne moreš vzdrževati, kot n. pr. v gostilni med potjo, ko gre v šolo in ga prijazni natakari pošteno povleče, ali v zasebni šoli gospoda Creakla... Davidova zgodba je opremljena tudi s sodobnimi ilustracijami, v katere je umetnik res izrazito ujel Dickensove junake. — Kdor prebere ta prvi del Copperfieldovega življenja, bo gotovo nestrpno čakal nadaljevanja. Dijaki, sezi-te po tem delu in se ob velikem mojstru tudi učite!

Knjige Mladinske matice za leto 1936. V isti nakladi kakor prejšnja leta — 20.000 izvodov! — je dobila naša mladina letos štiri redne knjige, in sicer poučne „Kresnice“, ki sta jih uredila Josip Ribičič in Albert Širok (str. 80), „Barake“, sodobno povest, ki jo je spisal Adam Milkovič in ilustriral M. Gaspari (str. 72), Josipa Ribičiča „Čurimurčke“, zgodbo iz življenja žuželk za najmlajše s posrečnimi ilustracijami Viktorja Cotiča (str. 80) in leposlovno pisano poučno knjigo Oskarja Hudalesa „Postelja gospoda Fibriha“, ki jo je vzorno ilustriral Slavko Pengov (str. 86). Poleg teh rednih knjig, ki stanejo z Našim rododom vred 22.50 Din, pa je letos še izredna, ki so jo bili mladi naročniki najbolj veselili, čeprav so jo brali že v „Našem rodu“. Je to Toneta Seliškarja „Bratovščina Sinjega galeba“, katero je ilustriral Albert Sirk (str. 77). Cena tej lepi knjigi je kart. Din 10.-, vez. Din 15.-. Vse knjige je tiskala Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Urednika bi morala nekoliko bolj paziti na čistost jezika.

Anton Anžič: Slovenska pesmarica. Besedilo za ljudsko petje. Sestavil — . 1936. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Str. 222. Kakor je Mohorjeva družba z Aljažovo pesmarico poskrbela, da je pevskim zborom dala prepo-trebno knjigo in z njo dvignila naše

petje, tako je zdaj z Anžičevo zbirko tekstov narodnih in umetnih popevk gotovo ustregla najširšim krogom, da bodo imeli pri rokah res priročno knjižico, ki jim bo ob najrazličnejših prilikah prav prišla, saj obsega vse najlepše narodne in druge priljubljene pesmi, zbrane v 10 oddelkov: otrok, fant, dekle, fant in dekle, življenje, domoljubne, pripovedne, prigodne, lepa narava in šaljive. Izbire torej dovolj! Pri morebitni drugi izdaji bi prireditelj morda navedel pri vseh umetnih pesmih avtorja, — nekatere bi lahko brez škode izpustil — narodne pa bi moral vse enotno enako podati ali v dialektu ali v književnem jeziku, kolikor se da in ne trpi tekst. Tudi bi morale biti razne spremembe narodnih podane res v njihovem duhu in besedju!

Josip Jurčič: Deseti brat. Priredil France Koblar. 1936. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. Str. 286. Cena vez. Din 27.— (36.—), broš. Din 18.— (24.—). V 10. - jubilejnem bi lahko rekli - zvezku Mohorjevega „Cvetja iz domačih in tujih logov“ smo zopet dobili ta naš prvi roman točno ob sedemdesetletnici, odkar je prvič izšel v isti Janežičevi zbirki v snopičih 29 — 32 od konca februarja 1866 do marca 1867. V Uvodu, ki je temeljit, kakor delo zasluži, nam profesor Koblar obrazloži postanek, snov in zgodbo, pokaže lepó zgradbo, označi osebe, se pomudi ob miselnih in oblikovnih osnovah in jeziku, osveži paralelo Jurčič — Scott („Starinoslovec“) in končno še podčrta pomen, ki ga je roman imel in ga še ima. V svojih izvajanjih je prireditelj upošteval vse slovstvo, ki je nastalo ob Jurčiču in tem njegovem delu. Za tekstom sledijo potrebne opombe, v dodatku pa očrt gradnje „Desetega brata“ in Levstikovih pismi o „Desetem bratu“ in nato še 20 vprašanj. — To izdajo dijaštvu kar najtopleje priporočamo, ker mu nudi vse, kar mora vedeti o tem temeljnem delu našega leposlovja.

POMENKI

O. O. „Zemljo“ in „Izpoved“ ste poslali z upanjem, da priobčim vsaj eno, ker se zdi, da Vam je obe pesmi Vaš domači kritik pohvalil. Ne rečem, idejno sta res dobri, a pravega poleta ni v njih in ne dikcije, ki bi zgrabila in vžgala. Ali poznate Bezruča? Berite njegove pesmi v Albrechtovem prevodu in videli boste, kakšna bi morala biti pesem s takimi motivi. Sicer pa mislim, da Vam v prozi pero boljše teče, kot ste že tudi v „Mentorju“ dokazali. Za list le poagitarajte in mu pridobite na svojem zavodu čim več naročnikov! Sporočite mi tudi, kakšne želje imajo naročniki, da jih bom upošteval, ako so upravičene in izvedljive. Prav bi bilo, da bi mi sploh z vseh zavodov od številke do številke poročali naročniki svoje mnenje in želje, ker tako bi potem lažje list izpopolnjeval, da bi se res vsem priljubil.

A. Gr. Vidite, kako je bilo prav, da sem Vam lansko leto svetoval, naj bi napisali k poslani sliki kako zgodbo. „V starem zvoniku“ sicer niste uspeli, kakor sem želel, a nič ne de, so pa zato druge črtice boljše. To ali ono izberem. Vse kažejo, da se boste še lepo razvili.

E. K. Z nadaljevanjem ne bo nič, ker je vse le preveč sentimentalno. Poskusite kaj drugega! Tudi pesmi se mi ne zdijo vredne tiska.

Olaf Afanasijevič. Narodno priobčim z ilustracijami vred, samo rad bi, da bi mi poslali še nekoliko krajevnega komentarja in kdo jo je pel in kje. Ste jo zapisali. — Sami ste zapeli že dosti boljših, kot sta zadnji dve. Upam, da me v prihodnje ne razočarate več!

T. R. „Jagnedi ob cesti“ naj bi bili „črtica“ — pa niso. Le ponovite ono poglavje v poetiki, pa ne boste drugič označevali tako skromnega liričnega orisa s to vrsto lepe proze. „Tulipan“ je oblikovno dober triolet, a vsebinsko se

mi zdi prisiljen. Boljša je „Pokrajina“, ki jo nekoliko opilim in priobčim.

Šmarnogorski. Za enkrat eno, ob kateri boste nemara nezadovoljni, a verjemite, da je bolje tako! Župančič nekoliko moti, a polagoma pridete že tudi do svoje besede.

Cene Podvaški. Motiv, ki ga obdelujete v „Žrtvi spoznanja“ — naslov se mi ne zdi srečno izbran — bi bil kar lep,

če bi se Vam ob onem modrovanju ne zmalčil. Morda o priliki nekoliko izčrtam in popravim. Oglasite se še!

Marta. Vaše „Počitniško doživetje“ je vsebinsko kaj zanimivo, tudi pisano je živahno, le slovnica na premnogih mestih šepa. Skušal bom vse nedostatke — je tudi nekaj miselnih — zabrisati in potem priobčiti. Oglasite se še kaj!

ZANKE IN UGANKE

1. POSETNICA. (Filaks, Ljubljana.)

Meta Gunover
Kranj

3. UGANKA.

V poletni vročini oblečena — zelena,
v jesenskem hladu slečena — rumena,
a ko se z menoj ropotajoče poigrata
še dva trda brata,
se spet prečudno spremenim
in — „steber kranjske dežele“ ljudi redim.

2. ODLOMEK. (Klant, Kranj)

	2		1	
1	n j a z	l p o k	7	
2	k e v o	k o s t	6	
3	ž i v e	t s e č	5	
4	a n i r	: d o b	4	
5	o s e s	e r p a	3	
6	o p i m	l a č l	2	
7	j e	a i e d	1	

Rešitev in imena rešilcev v prihodnji številki.

Nagrada: lanski letnik „Mentorja“.

Naročniki, ostanite zvesti in še vsak preskrbi vsaj enega novega!

V Jugoslovanski knjigarni si naročite sledeče knjižne zbirke:

Leposlovno knjižnico
Ljudsko knjižnico
Zbirko domačih pisateljev
Zbirko mladinskih spisov
Kosmos

za malenkostne mesečne obroke. Zahtevajte naš Vestnik, ki ga pošljemo brezplačno z natančnimi podatki.

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

Diafilmax Skioptični aparat za društva in šole! Velikanski odjem v drugih državah. — Nastala je nova industrija!
Za katehete! Verski pouk s projekcijo! — Teža aparata 2.300 gr. Velikost 30x14x25 cm. Za vsako elektr. napetost! Diapozitivi na filmu! 60 diapozitivov tehta nekaj gramov! Ogromna izbira kulturnih serij. Okoli 500 katoliških verskih serij! Najcenejša projekcija. Do 4 m široke slike! Cena D 1.750.- — Cenik zastoj!
Drogerija Gregorič Ljubljana, Prešernova 5

DIJAKI!

Obiskujte Ljudsko knjižnico, v Ljubljani, Miklošičeva c. 7/1., ki Vam nudi bogato izbiro knjig za nizko izposojevalnino.

NOVA ZALOŽBA V LJUBLJANI

Kongresni trg št. 19.

SOLSKÉ POTREBŠČINE za vse šole, učila, zvezki, barve, risalno in tehnično orodje, nalivna peresa,

KNJIGE: šolske, leposlovne in znanstvene. Tuja literatura v vseh jezikih. Cankarjevi in Finžgarjevi zbrani spisi.

PO ZELO NIZKI CENI odlični prevodi iz klasične literature za šolsko čtivo. Kot pomožna knjiga dr. Jak. Kelemina: Literarna veda.

LJUDSKA POSOJILNICA V LJUBLJANI

registr. zadruga z neom. zavezo
Miklošičeva cesta 6
(v lastni palači)

obrestuje hranilne vloge po najugodnejši obrestni meri

NOVE VLOGE, vsak čas razpoložljive, obrestuje po 3%

? ALI POZNATE SLOVENSKO ZAVAROVALSTVO ?

Zadnja desetletja prejšnjega stoletja so v slovenski gospodarski zgodovini zelo važna. V konsumnih društvih in blagovnih ter kreditnih zadrugah je našel slovenski človek rešitev iz spon tujih kapitalistov in se osamosvojil.

V enem dolgo časa ni mogel stopiti na lastne noge — v zavarovalstvu. Naši ljudje so bili v tej važni gospodarski panogi često prepuščeni na milo voljo tujcev, ki so iz nesreče našega človeka kovali zlate kapitale.

Pa je šinila tudi tu rešitev v letu 1900 z ustanovitvijo samostojne slovenske zavarovalnice

Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani

Tekom 35 let se je Vzajemna zavarovalnica v Ljubljani iz skromnih početkov razvila v mogočno gospodarsko podjetje, ki ima v elementarnem oddelku 21 milijonov, v življenjskem pa 29 milijonov kritnih sredstev. Letni premijski donos znaša v elementarnem oddelku približno 10 milijonov, v življenjskem pa nekaj nad 5 in pol milijona.

Za enkrat vodi Vzajemna zavarovalnica naslednje panoge:

- a) **ELEMENTARNI ODDELEK.** požarno zavarovanje, steklo, jamstvo, kasko, nezgode vlom in zvonove.
- b) **ŽIVLJENJSKI ODDELEK.** življenjsko in rentno zavarovanje v vseh kombinacijah, dalje v posebnem oddelku
- c) **KARITAS.** posmrtninsko zavarovanje.

Slovenski izobraženec mora poznati zgodovino in pomen slovenskih gospodarskih institucij, da ve prav svetovati in prav tolmačiti vsakemu slovenskemu gospodarju, ki se z zaupanjem obrne nanj za nasvet.